

Bilder som hjälpmedel för att främja delaktighet hos barn med funktionsnedsättning

Ett verksamhetsinriktat examensarbete

Juni Lönnfeldt

EXAMENSARBETE	
Arcada	
Utbildningsprogram:	Det sociala området
Identifikationsnummer:	6197
Författare:	Juni Lönnfeldt
Arbetets namn:	Bilder som hjälpmedel för att främja delaktighet hos barn med funktionsnedsättning - Ett verksamhetsinriktat examensarbete
Handledare (Arcada):	Eivor Söderström
Uppdragsgivare:	Valteri center för lärande och kompetens, Ruskis
<p>Sammandrag:</p> <p>Syftet med mitt examensarbete var att skapa bilder som stöder och möjliggör delaktighet i skolan för barn med funktionsnedsättning. Bilderna, som jag utvecklade, användes som alternativ och kompletterande kommunikation (AKK) och fungerade som ett hjälpmedel vid samtal med barn med funktionsnedsättning. Som teori i mitt arbete fungerade inklusion, delaktighet och empowerment, som är centrala begrepp inom socialpedagogiken. Min frågeställning var: <i>Vilken kunskap behövs och vad skall beaktas vid skapandet av SASY-bildkort, med målet att främja delaktighet i skolan hos barn med funktionsnedsättning?</i> Jag gjorde en produktutveckling där jag ritade bildkort som fungerade som en del av verktyget SASY (Samtal med hjälp av Symboler). Målet var att SASY-bildkorten skulle användas som stöd vid intervjuer med barn i skolan Ruskis och möjliggöra ett samtal på barnets egna nivå ur ett barnperspektiv. SASY materialet skapades genom ett samarbetsprojekt med Valteri-skolan Ruskis. Forskningar visar att man med hjälp av alternativ och kompletterande kommunikation (AKK) kan stöda delaktigheten hos barn med funktionsnedsättning. Jag involverade barnen i min produktutvecklingsprocess, eftersom AKK enligt forskning stöder barnet på bästa sätt, då man utgår ifrån barnets resurser och behov. Vid ritandet av bilderna använde jag mig av bland annat kunskap om AKK och tänkte på hur bildkorten skulle göras så tydliga och förståeliga som möjligt, utan för mycket detaljer. Jag funderade även på hur jag skulle rita bilden så att den motsvarar bildtexten på bästa möjliga sätt. Jag fick feedback på bildkorten och det kom fram att de fungerade bra som stöd för barnet under intervjun. Bildkorten hjälpte barnet att berätta och barnen tyckte om att själv få välja kort, på så sätt stödde korten barnets delaktighet under samtalet.</p>	
Nyckelord:	Delaktighet, barn med funktionsnedsättning, alternativ och kompletterande kommunikation (AKK), barnperspektiv, empowerment, Valteri center för lärande och kompetens, Ruskis
Sidantal:	55
Språk:	Svenska
Datum för godkännande:	

DEGREE THESIS	
Arcada	
Degree Programme:	Social services
Identification number:	6197
Author:	Juni Lönnfeldt
Title:	Pictures to support participation for disabled children – A functional thesis
Supervisor (Arcada):	Eivor Söderström
Commissioned by:	Valteri Centre for Learning and Consulting, Ruskis
<p>Abstract:</p> <p>The purpose of my thesis was to create images that support and make participation possible in the school for children with disabilities. The pictures, which I developed, were used as argumentative and alternative communication (ACC) and functioned as an tool for conversations with children with disabilities. As theory for my study functioned inclusion, participation and empowerment, which are central concepts in social pedagogy. My research question is: <i>What knowledge is needed and what should be taken into account when creating SASY-image cards, with the aim of promoting participation in school for children with disabilities?</i> I did develop a product in which I have drawn image cards that work as a part of the SASY tool (Conversations using Symbols). The aim was that the SASY image cards would be used as support for interviews with children at the school Ruskis and make possible a conversation at the child's own level from a child perspective. SASY has been developed as a cooperation project with the Valteri-school Ruskis. Research shows that argumentative and alternative communication (ACC) can support the participation of children with disabilities. I have involved the children in my product development process because according to research, ACC supports the child in the best way, when the child's resources and needs are taken in account. When drawing the pictures, I used, among other things, knowledge of ACC and I thought about how to make the image cards as clear and understandable as possible, without too much details. I also thought about how to draw the image so that they would correspond to the caption in the best way possible. I received feedback on the image cards and it became clear that they worked well as a support for the child during the interview. The image cards helped the child to express themselves and the children liked choosing cards themselves, in that way the cards supported the child's participation during the conversation.</p>	
Keywords:	Participation, disabled children, argumentative and alternative communication (ACC), child perspective, empowerment, Valteri Centre for Learning and Consulting, Ruskis
Number of pages:	55
Language:	Swedish
Date of acceptance:	

OPINNÄYTE	
Arcada	
Koulutusohjelma:	Sosiaaliala
Tunnistenumero:	6197
Tekijä:	Juni Lönnfeldt
Työn nimi:	Kuvat apuvälineenä osallisuuden tueksi vammaisille lapsille - Toiminnallinen opinnäytetyö
Työn ohjaaja (Arcada):	Eivor Söderström
Toimeksiantaja:	Oppimis- ja ohjauskeskus Valteri, Ruskis
<p>Tiivistelmä:</p> <p>Opinnäytetyöni tarkoituksena oli luoda kuvia, jotka tukevat ja mahdollistavat vammaisille lapsille osallistumisen koulussa. Kuvia, jotka kehitin, käytettiin puhetta tukevana ja korvaavana kommunikaationa (ACC) ja ne toimivat apuvälineenä keskusteluissa vammaisten lasten kanssa. Työni teoriana toimivat sisällyttäminen, osallisuus ja voimaantuminen, jotka ovat keskeisiä käsitteitä sosiaalipedagogiikassa. Tutkimuskysymykseni oli: <i>Mitä tietoa tarvitsee ja mitä pitäisi ottaa huomioon KESY-kuvakorttien luomisessa, tavoitteena edistää vammaisten lapsien osallisuutta koulussa?</i> Kehitin tuotteen, johon olen piirtänyt kuvakortteja, jotka toimivat osana KESY-työkalua (Keskustelua Symbolien avulla). Tavoitteena oli, että KESY-kuvakortteja käytettäisiin tukena haastatteluissa Ruskis-koulun lasten kanssa ja mahdollistaa keskustelu lapsen omalla tasolla lapsilähtöisestä näkökulmasta. KESY-materiaali on kehitetty yhteistyöhankkeena Valteri-koulu Ruskiksen kanssa. Tutkimukset osoittivat, että puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi (ACC) voi tukea vammaisten lasten osallisuutta. Sisällytin lapset minun tuotekehitysprosessiin, sillä tutkimuksien mukaan ACC tukee lapsia parhaalla mahdollisella tavalla, kun lähtökohtana on lapsen resurssien ja tarpeiden huomiointi. Kuvia piirtäessä käytin tietoa muun muassa ACC:stä ja mietin miten tekisin kuvakorteista mahdollisimman selkeät ja ymmärrettävät ilman liikaa yksityiskohtia. Mietin myös, miten piirtäisin kuvat niin, että kuva vastaisi kuvatekstiä parhaalla mahdollisella tavalla. Sain palautetta kuvakorteista ja kävi ilmi, että kortit toimivat hyvin lapsen tukena haastattelun aikana. Kuvakortit auttoivat lasta kertomaan ja lapset pitivät siitä, että he saivat itse valita kortteja, joten kortit tukivat lapsen osallistumista keskustelun aikana.</p>	
Avainsanat:	Osallisuus, vammaiset lapset, puhetta tukeva ja korvaava kommunikaatio (ACC), lapsilähtöinen, voimaantuminen, Oppimis- ja ohjauskeskus Valteri, Ruskis
Sivumäärä:	55
Kieli:	Ruotsi
Hyväksymispäivämäärä:	

INNEHÅLL

1	INLEDNING	7
1.1	Syfte och frågeställning.....	7
1.2	Arbetslivsrelevans.....	8
1.2.1	<i>Valteri-skolan Ruskis</i>	<i>8</i>
1.2.2	<i>Projektet "Sedd och hörd – delaktig".....</i>	<i>9</i>
1.3	Avgränsning.....	10
2	BAKGRUND	10
2.1	Funktionsnedsättning.....	11
2.1.1	<i>Barn med funktionsnedsättning</i>	<i>12</i>
2.2	Alternativ och kompletterande kommunikation (AKK)	13
2.2.1	<i>Grafisk alternativ och kompletterande kommunikation (GAKK).....</i>	<i>13</i>
3	TIDIGARE FORSKNING	14
3.1	Delaktighet hos barn med funktionsnedsättning.....	15
3.1.1	<i>AKK som hjälpmedel.....</i>	<i>15</i>
3.1.2	<i>Utmaningar med AKK.....</i>	<i>16</i>
3.1.3	<i>Reflektioner.....</i>	<i>17</i>
4	TEORETISK REFERENSRAM	18
4.1	Inklusion.....	18
4.2	Delaktighet.....	19
4.3	Empowerment.....	19
5	METOD	20
5.1	Val av metod.....	21
5.2	Produktutveckling.....	22
5.3	Processbeskrivning.....	23
5.4	Etiska överväganden	30
6	PRODUKT	32
6.1	Utvärdering	37
7	DISKUSSION	38
7.1	Metoddiskussion	38
7.2	Resultatdiskussion.....	39
7.3	Slutsatser	40
	KÄLLOR.....	42

Figurer

Figur 1. Processbeskrivningens centralaste delar.	24
Figur 2. Utvecklandet av testkorten.	25
Figur 3. Två nya kort.	26
Figur 4. Ny version av kortet ”byta ställning”.....	27
Figur 5. Smiley-botten.	28
Figur 6. Texten ”KESY” & ”SASY”.....	28
Figur 7. Val av font och ram.	29
Figur 8. Alla bilder jag ritade.	32
Figur 9. Relationen mellan kunskapen jag behövt & vad jag beaktat vid ritandet av bilderna.	36

Tabeller

Tabell 1. Styrkor och utmaningar under produktutvecklingsprocessen.	30
--	----

1 INLEDNING

I inledningen presenterar jag syftet med mitt examensarbete och min forskningsfråga. Jag presenterar även min uppdragsgivare Ruskis, samt redogör kort för Ruskis verksamhet och berättar om projektet ”Sedd och hörd – delaktig” som jag är med i, där min uppgift är att skapa bilder. I slutet av kapitlet avgränsar jag målgruppen för mitt examensarbete.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med mitt examensarbete är att utveckla bilder som stöder och möjliggör delaktighet i skolan för barn med funktionsnedsättning. Det är meningen att bilderna jag utvecklar skall användas som alternativ och kompletterande kommunikation (AKK) och fungera som ett hjälpmedel vid samtal med barn med funktionsnedsättningar. Målet är att bilderna möjliggör ett samtal på barnets egen nivå. Med bilderna som stöd vid samtalet, är syftet att lyfta fram barnets egen syn på och erfarenheter av delaktighet i skolan, samt beakta barnets önskemål för att förbättra delaktigheten.

Min uppdragsgivare för examensarbetet är Ruskis, som är en av ”*Valteri center för lärande och kompetens*” enheter. Ruskis är med i projektet ”Sedd och hörd – delaktig”, målet med projektet är att skapa verktyg som stöder barnets delaktighet vid olika samtal i skolan. Min uppgift är att rita bilder, som fungerar som en del av verktyget SASY (*Samtal med hjälp av Symboler*) som är kärnan i projektet ”Sedd och hörd – delaktig”. Målet är att med hjälp av SASY-bildkort främja barnets möjlighet till att bli sedd, hörd och delaktig i saker, som har att göra med barnet själv.

Mitt examensarbete är verksamhetsinriktat och jag kommer att göra en produktutveckling i form av olika bilder. Patel och Davidson (2011 s. 49) rekommenderar att du först funderar över ett problemområde, som är relevant för examensarbetet, detta kallas för en ämnesanalys inom ramen för verksamhetsinriktade examensarbeten (Vilkka & Airaksinen 2003 s. 23). Vid valet av problemområde, är det viktigt att du väljer något du är intresserad av och vill veta mer om. Min arbetsprocess inleddes genom att jag bekantade mig med litteratur över det valda problemområdet, alltså litteratur om barn med funkt-

ionsnedsättning och deras delaktighet i skolan, samt litteratur om AKK. Efter att jag fått en överblick över vilken kunskap det redan finns om problemområdet, har jag formulerat en frågeställning och sedan funderat på syftet med arbetet. (Patel & Davidson 2011 s. 49-50)

Min frågeställning är:

Vilken kunskap behövs och vad skall beaktas vid skapandet av SASY-bildkort, med målet att främja delaktighet i skolan hos barn med funktionsnedsättning?

1.2 Arbetslivsrelevans

Mitt examensarbete kopplas till praktiken genom att jag ritat bilder för projektet ”Sedd och hörd – delaktig”, bilderna skall användas inom mitt yrkesområde av bland annat min uppdragsgivare Ruskis. Det har funnits behov av ett verktyg för att tillämpa den nya läroplanen, och utifrån det behovet har projektet ”Sedd och hörd – delaktig” och efterfrågan på ett verktyg som SASY uppstått.

1.2.1 Valteri-skolan Ruskis

Valteri-skolan Ruskis ligger i Brunakärr i Helsingfors och är en av *Valteri center för lärande och kompetens* sex enheter (Valteri 2017c). Valteri kompletterar kommunala och regionala stödtjänster för skolgång samt lärande, och är en del av Utbildningsstyrelsens verksamhetsområden (Valteri 2017a). Ruskis strävar efter att stöda barn med funktionsnedsättning, deras familjer samt personal i skolmiljön, i barnens egen hemkommun och i den egna närskolan. Målet med Ruskis verksamhet är att erbjuda alla barn skolgång på lika villkor, även om barnet i fråga har en långtidssjukdom eller att det är frågan om barn med funktionsnedsättningar. I Ruskis jobbar ett mångprofessionellt team med bland annat lärare, handledare, fysioterapeuter samt neuropsykologer, vilka har ett brett kunnande och finns till för att stöda barnen i deras skolgång. Värdegrunden i Ruskis skola är att se barnet som en helhet och ur ett individperspektiv, samt ha tilltro till att barnet kan lära sig och utvecklas till en aktiv aktör i samhället. (Valteri 2017b)

1.2.2 Projektet ”Sedd och hörd – delaktig”

Syftet med projektet ”Sedd och hörd – delaktig” är att skapa ett barncentrerat verktyg som stöder barnets delaktighet vid olika samtal i skolan. Utgångspunkten för hela projektet är visionen om att alla barn skall beredas möjlighet till delaktighet oberoende av psykiskt, fysiskt, kulturellt eller socialt särdrag. Eftersom alla inte kan uttrycka sig i ord är AKK (Alternativ och Kompletterande Kommunikation) centralt i projektet. Jag kommer att utveckla AKK i form av bildkort, som fungerar som en del av verktyget SASY (*Samtal med hjälp av Symboler*) eller på finska KESY (*Keskustelua Symbolien avulla*). (Valteri-koulu Ruskis 2017)

Verktyget SASY är kärnan i projektet ”Sedd och hörd – delaktig”. SASY-paketet innehåller *Bildkorten*, ett *Smiley-botten*, en *Pratbubbla* och en *Tankebubbla*. Det är meningen att barnet med stöd av en vuxen och eventuellt föräldrar, skall placera ut olika bilder på aktiviteter i vardagen på Smiley-botten. På botten finns smileysar från glada till ledsna (☺ ☹ ☹). I Pratbubblan skall sättas ut smileysar som visualiserar olika känslor barnet kan diskutera om. Känslor barnet inte diskutera om kan placeras i Tankebubblan. Smiley-bottens anvisningar finns som en bilaga i examensarbetet (Bilaga 2). (Valteri-koulu Ruskis 2017)

Målet med projektet är att med hjälp av SASY-bildkorten främja barnets möjlighet till att bli *sedd, hörd och delaktig* i saker som har att göra med barnet själv. *Sedd* innebär att varje barn blir sedd som sig själv och att skolans organisationskultur möjliggör att barnet är delaktig i sin egen lärandeprocess. *Hörd* betyder att verktygen som utvecklas hjälper barnet att uttrycka sina egna åsikter och att vara obunden av en vuxens inledning av diskussionen. *Delaktig* innebär att barnet känner tillhörighet och att de egna åsikterna har betydelse, barnet skall få vara delaktiga i beslut som berör barnet själv, samt i planering av sin vardag, rehabilitering och skolgång. Barnet lär sig på så sätt vilka möjligheter som finns till att delta i olika företeelser och influera sin omgivning. (Valteri-koulu Ruskis 2017)

Målet är att SASY-bildkorten skall möjliggöra ett samtal på barnets egen nivå ur ett barnperspektiv, samt göra barnets röst hörd i saker som har att göra med barnet själv

(Valteri-koulu Ruskis 2017). Barnperspektiv har att göra med hur vuxna förstår och sätter sig in i hur barnet upplever olika saker, medan barns perspektiv är barnets egna åsikter och tankar (Williams & Sheridan 2011 s. 88). I den nya läroplanen belyses barnets delaktighet som en av de centralaste delarna, barnet skall känna sig hörd och uppskattad i skolan, samt få stöd i sitt lärande och välbefinnande. Därmed skall barnets delaktighet genomsyra hela barnets skolgång (Utbildningsstyrelsen 2014 s. 14). Barnet skall enligt sina egna förutsättningar få vara med och planera, utveckla och utvärdera sin egen skolgång (Utbildningsstyrelsen 2014 s. 28).

Tanken är att bildkorten skall stöda kommunikationen under samtalet och med hjälp av bilderna och på basen av det som diskuteras under samtalet, uppmärksamma på vilket sätt barnet upplever sin egen delaktighet i skolan, och vilka som är barnets egna erfarenheter samt önskemål gällande delaktighet. Som sagt behövs AKK i projektet eftersom alla inte kan uttrycka sig verbalt och kan behöva bland annat bilder som stöd vid kommunikation. Visionen är dock att även barn som inte använder sig av AKK, skall ha nytta av SASY-bildkorten. Verktöget SASY kommer att testas i praktiken av min studiekompis **Ida Lindström**, hon kommer att intervjua barn med funktionsnedsättning i skolan Ruskis. (Valteri-koulu Ruskis 2017)

1.3 Avgränsning

Jag har valt att i mitt examensarbete avgränsa min målgrupp till barn med funktionsnedsättning i skolan. En ytterligare avgränsning är barn med funktionsnedsättning som går i skolan Ruskis. Jag önskar dock att mitt examensarbete, samt min produktutveckling även kommer till användning för andra barn, än de som går i skola Ruskis. Då jag talar om barn i mitt arbete, talar jag om barn med funktionsnedsättning, som är under 18 år gamla.

2 BAKGRUND

I detta kapitel redogör jag för begreppet funktionsnedsättning och vad det innebär att vara barn med funktionsnedsättning. Jag öppnar även upp begreppet AKK (Alternativ

och Kompletterande Kommunikation), och diskuterar kring hur AKK kan stöda delaktigheten för barn med funktionsnedsättning.

2.1 Funktionsnedsättning

Funktionsnedsättning innebär att individen har en förvärvad eller medfödd nedsatt förmåga att fungera psykiskt, fysiskt eller intellektuellt/kognitivt, eller en kombination av nedsatt förmåga i dessa funktioner. En funktionsnedsättning kan vara permanent eller temporär. Begreppet funktionsnedsättning kan användas synonymt med begreppet funktionshinder, men det finns en skillnad mellan begreppen. Med funktionshinder avses de begränsningar som en funktionsnedsättning resulterar i för en individ, i relation till omgivningen. Dessa hinder uppstår då omgivningen inte är anpassad till individens förmågor och förutsättningar. Exempel på funktionshinder kan vara en trappa eller individens inställning. (Hallberg & Hallberg 2014 s. 11)

Psykiska eller neuropsykiatriska funktionsnedsättningar kännetecknas av att individen har svårigheter med det sociala samspelet, samt den verbala och icke-verbala kommunikationen med andra. Andra utmaningar kan vara problem med att förstå helheter och sammanhang, samt att tänka abstrakt. Exempel på diagnoser inom denna kategori är autismspektrumstörningar och ADHD (*Attention Deficit Hyperactivity Disorder*). (Hallberg & Hallberg 2014 s. 22, 80)

De vanligast förekommande funktionsnedsättningarna är fysiska funktionsnedsättningar, som kan drabba syn-och/eller hörsel-förmågan, samt innefatta grov- och finmotoriska funktionsnedsättningar. Diagnoser inom denna grupp kan vara ryggmärgsbråck och cerebral pares (CP). Intellektuella eller kognitiva funktionsnedsättningar, kan även kallas för utvecklingsstörningar. Utvecklingsstörningar innebär att individen har svårare att lära sig nya saker och det tar längre tid för individen att förstå vad som sägs, bearbeta ny information och föra vidare informationen. (Hallberg & Hallberg 2014 s. 14, 22)

2.1.1 Barn med funktionsnedsättning

Barn med funktionsnedsättningar lever inte sitt liv under samma förutsättningar och rättigheter, som barn utan funktionsnedsättningar (Hallberg & Hallberg 2014 s. 23). Det kan vara svårt för barn med funktionsnedsättningar att hålla samma takt i skolarbetet, som sina skolkamrater. Detta kan bero på att de är frånvarande från skolan, på grund av hälsorelaterade orsaker eller andra individuella begränsningar, som har med funktionsnedsättningen att göra. Det finns brist på resurser i form av rätt hjälp och stöd för barn med funktionsnedsättningar. Brist på stöd och hjälp kan i sin tur leda till att barnet inte presterar lika bra i skolan som sina skolkamrater, och detta kan påverka negativt på barnets motivation och självkänsla. (Hallberg & Hallberg 2014 s. 75)

Barn med funktionsnedsättningar har större risk att lida av psykisk ohälsa i jämförelse med andra barn utan funktionsnedsättningar (Hallberg & Hallberg 2014 s. 40). Psykisk ohälsa hos barn med funktionsnedsättningar kan vara; depression, ångest, aggressivitet samt motivationsbrist. Psykisk ohälsa förekommer oftare hos barn med kognitiva funktionsnedsättningar än bland andra grupper av barn med funktionsnedsättningar. Detta kan bero på att barn med kognitiva funktionsnedsättningar kan ha svårare att berätta om sina problem och har inte samma verktyg för att bearbeta sina problem. (Hallberg & Hallberg 2014 s. 39) Det är vanligt att barn med funktionsnedsättningar blir mobbade, detta resulterar ofta i depression och ångest. Barn med ADHD blir ofta mobbade, men ibland är det även de som mobbar. (Hallberg & Hallberg 2014 s. 75-76)

Inlärningssvårigheter är vanliga hos barn med känslomässiga och/eller beteenderelaterade funktionsnedsättningar, det innebär att skolpersonalen måste vara extra noga med att ge barn med inlärningssvårigheter hjälp och stöd i skolgången. För barn med funktionsnedsättningar är det viktigt att få utvecklas på sina egna villkor och enligt sina individuella förutsättningar. Att inkludera barn med funktionsnedsättningar i skolvärlden är en utmaning för skolpersonalen. (Hallberg & Hallberg 2014 s. 77) Även fast skolpersonalen lyckas inkludera barnet med funktionsnedsättningar i praktiken, innebär detta inte automatiskt att barnet känner sig inkluderat socialt eller accepterat av sina skolkamrater (Hallberg & Hallberg 2014 s. 75). Forskningar visar att barn utan funktionsnedsättningar ofta har negativare attityder till barn med funktionsnedsättningar, än till barn utan

funktionsnedsättningar. Däremot har det visat sig att om barnet känner barnet med funktionsnedsättningar är attityderna mer positiva. (Hallberg & Hallberg 2014 s. 76)

2.2 Alternativ och kompletterande kommunikation (AKK)

AKK är förkortningen av *Alternativ och Kompletterande Kommunikation* (Heister Trygg et al. 2009 s. 7). AKK kan till exempel vara bilder eller tecken med hjälp av vilka barnet kan uttrycka sig (Heister Trygg et al. 2009 s. 13). AKK kan stöda språkutvecklingen, användas som ett komplement till verbalkommunikation eller helt användas i stället för verbalkommunikation. Om behovet av användning av AKK finns, är det viktigt att vid ett så tidigt skede som möjligt introducera användningen av AKK för barnet. (Heister Trygg 2010 s. 25-26)

Många av de barn som är i behov av att använda sig av AKK, har svårigheter med samspel och kommunikation. Till exempel barn med autism eller psykiska funktionsnedsättningar, som har svårt att uttrycka sig med ord, kan använda AKK som ett hjälpmedel vid kommunikation. (Heister Trygg 2010 s. 14) AKK kan hjälpa barnet att bli förstådd och även att förstå sig själv, detta kan leda till att barnet känner sig mera självständig och öka delaktigheten hos barnet. För att använda AKK behöver du inte ha en funktionsnedsättning, utan vem som helst som kan använda sig av det alternativet att uttrycka sig på. (Heister 2010 s. 14-16)

2.2.1 Grafisk alternativ och kompletterande kommunikation (GAKK)

AKK kan delas in i bland annat GAKK som är förkortningen av *Grafisk Alternativ och Kompletterande Kommunikation*. Jag har valt lyfta fram GAKK, eftersom min produktutveckling går ut på att skapa Grafisk Alternativ och Kompletterande Kommunikation, då jag ritar bildkorten. GAKK innebär alltså att man använder visuella föremål eller grafiska tecken för att stöda kommunikationen och därmed öka barnets delaktighet. Grafiska uttryckssätt kan exempelvis vara; konkreta föremål, foton, ritade bilder, pictogram, bliss-språk, skrivna bokstäver, ord samt meningar. (Heister Trygg 2010 s. 27)

GAKK finns bland annat till för att hjälpa barnet att uttrycka sina grundläggande behov och önskningar. För barnet fungerar GAKK även som ett hjälpmedel för att ta emot kunskap och förmedla kunskap, dessutom är GAKK även ett stöd vid diskussion och hjälper barnet att uttrycka känslor av samhörighet. (Heister Trygg 2010 s. 15-16) Då vi talar om kommunikationssvårigheter menar vi ofta att ett barn till exempel har svårigheter att säga vad hen vill, och i många fall kan barnet inte göra sig förstådd genom enbart kroppsspråk. Därför skulle det vara viktigt att varje barn, som är i behov av GAKK, skulle ha ett antal bilder och symboler till sitt förfogande, som skulle hjälpa barnet att uttrycka sina önskningar och behov. (Heister Trygg 2010 s. 15)

GAKK kan som sagt även användas som ett hjälpmedel, då barnet tar emot kunskap och förmedlar kunskap. Den här typen av kommunikation är dock lite mer invecklad än det ovan nämnda exemplet, eftersom denna typ av kommunikation är mer varierande. Detta innebär att det blir krävande att ha bilder och symboler, som skulle täcka alla olika scenarion i denna typ av kommunikation. (Heister Trygg 2010 s. 16) Till GAKK hör bland annat PECS som är förkortning av engelskans *Picture Communication Symbols*. PECS är en samling av ritade bilder och fungerar som hjälpmedel för personer, som uttrycker sig med ett fåtal ord eller genom korta meningar. (Heister Trygg 2010 s. 49) Då jag skapar min produkt, ritat jag en samling av många bilder, målet är att bilderna skall stöda barnet att uttrycka sig under intervjun. Jag är även nyfiken på vad barnet kommer att tycka om SASY som kommunikationsmetod, jag hoppas att det kommer att framgå på vilket sätt bilderna hjälpt barnet, men även vad som inte var bra med bilderna.

3 TIDIGARE FORSKNING

I den här delen av mitt arbete lyfter jag upp tidigare forskning, som gjorts inom det ämne jag skriver om. Jag har läst fem olika vetenskapliga artiklar om delaktighet hos barn med funktionsnedsättning, samt om kommunikationshjälpmedel för barn med funktionsnedsättning. I artiklarna framgår även olika utmaningar, som barn med funktionsnedsättning kan stöta på i skolan.

3.1 Delaktighet hos barn med funktionsnedsättning

De vetenskapliga artiklarna jag läst lyfter upp frågor kring hur man kan få barn och unga mer delaktiga i skolan med hjälp av alternativ och kompletterande kommunikation. Artiklarna belyser även teman, som har att göra med hur man kan stöda den sociala kompetensen hos barn, samt på vilket sätt man kan hjälpa de barn, som har svårigheter med att kommunicera. Jag har även läst om utmaningar vid delaktighetsskapande hos barn med funktionsnedsättning, samt vilka utmaningar det finns med AKK i skolan och på vilket sätt användningen av AKK ännu kan utvecklas.

I min artikelsökning har jag använt mig av databaserna Sage journals och Ebsco host. Tre av artiklarna har jag hittat på Sage journals och två på Ebsco host. Jag har använt olika kombinationer av sökorden *"augmentative and alternative communication"*, *"disabilities"*, *"children"*, *"social competence"* och kombinerat sökorden med *"AND"*. Jag har sammanfattat de centralaste delarna i artiklarna i underrubrikerna *"AKK som hjälpmedel"* och *"Utmaningar med AKK"* vid delaktighetsskapande hos barn med funktionsnedsättning.

3.1.1 AKK som hjälpmedel

För barn som har svårigheter med att uttrycka sig verbalt, svårigheter med språkförståelse samt med kommunikation, kan alternativ och kompletterande kommunikation vara ett bra alternativ till att kommunicera, AKK kan då komplettera eller helt ersätta verbal kommunikation. På vilket sätt alternativ och kompletterande kommunikation används, beror på vilka behov och resurser, som individen har. Alternativ och kompletterande kommunikation kan t.ex. vara bilder, symboler, gester eller teckenspråk. Barn kan använda sig av AKK antingen elektroniskt eller icke elektroniskt. (Chung & Douglas 2014 s. 56, King & Fahsl 2012 s. 42)

De första metoderna, som användes för att stöda barns kommunikationsförmåga, var icke elektroniska bilder och symboler. Senare kom teckenspråket samt ännu fler olika symboler för att kommunicera. Till AKK hör en kommunikationsform som kallas PECS (Picture Exchange Communication System). PECS är en bildbaserad kommunikations-

metod, som har visat sig vara till stor hjälp för, bland annat barn med funktionsnedsättning. (Ivy et al. 2014 s. 475-476, Lubas et al. 2014 s. 2)

AKK är viktigt för att barn med funktionsnedsättning skall ha möjlighet till att uttrycka sina känslor och behov, skapa relationer samt känna delaktighet (Chung & Douglas 2014 s. 56). Användning av AKK finns till för att bland annat främja barnets kamratrelationer. Genom att ha sociala relationer, utvecklar barnet sin sociala kompetens samt sin kommunikativa kompetens, därför är det ytterst viktigt med kamratrelationer för barn som använder AKK. (Chung & Douglas 2014 s. 57, King & Fahsl 2012 s. 44-45)

3.1.2 Utmaningar med AKK

Barn som använder sig av enbart non-verbal kommunikation kan inte när som helst och var som helst uttrycka exakt vad de vill. Om rätt bild finns tillhands eller barnet kan peka på exakt vad det vill ha är förutsättningarna för att barnet skall bli förstått höga, men i många fall måste den vuxna eller andra barn gissa sig fram till vad barnet som kommunicerar non-verbalt vill. Om barnet har en egen pekplatta som kommunikationshjälpmedel, har barnet stor nytta av pekplattan, då det gäller att bli förstådd. Barnet kan ha sina egna PECS (Picture Exchange Communication System) bilder på pekplattan och kommunicera via bilderna. (Rabideau et al. 2016 s. 2)

En av nackdelarna med PECS har dock visat sig vara att bilderna barnet använder hela tiden måste uppdateras i takt med att barnets ordförråd blir allt större. En lösning till att göra detta på ett enkelt sätt har visat sig vara att ha elektroniska bilder, då blir det lättare att sätta till nya bilder. Nackdelar med att ha bilderna i elektroniskt format, är att alla kanske inte har råd att köpa t.ex. en pekplatta. Det kan även hända att vissa barn har väldigt svårt att förstå hur de kan använda sig av pekplattan och tekniken kanske ställer till med mer besvär än nytta. (Ivy et al. 2014 s. 475-476, Lubas et al. 2014 s. 2, Rabideau et al. 2016 s. 2)

Lärare kan även uppleva det som utmanande, då de har ett stort ansvar då det gäller att få barn, som använder sig av AKK, att känna sig delaktiga i skolan. Läraren har ansvaret över att veta vilka förutsättningar barnet har att använda digitala kommunikations-

hjälpmedel, alla barn har t.ex. inte förutsättningarna till att använda båda händerna vid användning av en pekplatta. Dessutom skall läraren se till att användningen av pekplattan sker på ett säkert sätt. (King & Fahsl 2012 s. 42, Rabideau et al. 2016 s. 3)

Det är mycket viktigt att läraren informerar de andra barnen i klassen om hur de på bästa sätt kan kommunicera med barn som använder sig av AKK. Läraren skall beakta alla barns individuella behov och lägga extra mycket tid på att kommunicera med barn, som har AKK som hjälpmedel, eftersom AKK tar längre tid än att kommunicera verbalt. Det är även viktigt att vara extra tydlig, då man kommunicerar med AKK. (King & Fahsl 2012 s. 42)

Det är inte bara läraren som har en viktig roll, då det gäller att stöda barn, som använder AKK. Barnets klasskamrater har även en betydande roll, i hur delaktig ett barn som kommunicerar via AKK, känner sig. Det är som sagt viktigt att även de andra barnen i klassen lär sig att kommunicera med hjälp av AKK. Detta kan till en början vara en utmaning, men det har visat sig att användning av AKK inte enbart är en fördel för personer med kommunikationssvårigheter, utan kan vara till nytta för vem som helst. För att lättare kunna sätta sig in i de barns situation som använder AKK, kan det vara bra att de andra barnen i klassen för öva sig att tolka t.ex. kroppsspråk. Detta kan göras t.ex. genom att hela klassen ser på en film utan ljud och enbart skall försöka tolka kroppsspråket som filmen förmedlar. (Chung & Douglas 2014 s. 57, King & Fahsl 2012 s. 44-45)

3.1.3 Reflektioner

Efter att ha läst artiklarna, anser jag att det först och främst är viktigt att känna till vad alternativ och kompletterande kommunikation är, för att över huvud taget kunna stöda barn med funktionsnedsättning, som är i behov av AKK. Det är med andra ord viktigt att både lärare, föräldrar och klasskamrater känner till vad AKK är. Sedan gäller det att ta hänsyn till vilken typ av AKK barnet i fråga föredrar att använda, är det bilder, symboler, teckenspråk, gester eller någon annan form, som passar barnet bäst. Jag tror att det är viktigt att pröva sig fram och testa nya AKK metoder med barn som är i behov av extra stöd då det kommer till att kommunicera.

För att på bästa sätt bemöta barn som använder AKK, måste du ha tålamod, ge barnet tid, hitta individuella lösningar, hjälpa barnet att uttrycka tankar och känslor, samt lära dig mer om AKK, för att kunna hjälpa barnet på bästa möjliga sätt. Dessutom kan det bli dyrt att få tillgång till bilder och symboler, om barnet t.ex. använder sig av en pekplatta. Det är alltså en hel del aspekter som måste beaktas.

Det viktigaste enligt mig är att skapa medvetenhet bland människor, gällande de olika sätten som finns att kommunicera. Dessutom är det viktigt att lyssna till personen, som är i behov av AKK och ta hänsyn till på vilket sätt personen i fråga föredrar att kommunicera och bli hörd. Tanken med den produkt jag skapar är att göra barnen delaktiga i produktutvecklingsprocessen och efter att min produkt testats, ta emot feedback på vad som skulle kunna vara bättre och vad som var bra. AKK, som jag ritar till verktyget SASY, skall fungera som ett individcentrerat redskap. Därför är det viktigt att bilderna skapas på basen av barnens önskemål, eftersom det ofta är barnet själv som vet bäst vad som passar för barnets individuella behov.

4 TEORETISK REFERENSRAM

I detta kapitel presenterar jag den teoretiska referensramen för mitt arbete. Jag har valt att fokusera på inklusion, delaktighet samt empowerment, som är centrala begrepp inom socialpedagogiken. Alla begreppen i min teoretiska referensram är anknyta till varandra och är centrala för mitt arbete. Begreppen sammankopplas med varandra genom att barnen, som blir intervjuade, *inkluderas* i produktutvecklingsprocessen, där de får vara *delaktiga* i att påverka beslut, som har med dem själva att göra, vilket förhoppningsvis kommer att leda till *empowerment*.

4.1 Inklusion

Samhälle vi lever i idag ställer höga krav på individen (Cederlund & Berglund 2014 s. 87). Socialpedagogiken strävar till att ge individen förutsättningar till att inkluderas i samhällets olika gemenskaper (Cederlund & Berglund 2014 s. 68). Målet är att samhället skall göras tillgängligt för alla, vilket förutsätter social inklusion. Inklusion bety-

der att involvera någon i en helhet, att få någon delaktig. Motsatsen till inkusion är exklusion. (Madsen 2006 s. 172-173)

Individen kan vara inkluderad i en eller flera av samhällets sociala gemenskaper, t.ex. skolan eller någon hobby (Cederlund & Berglund 2014 s. 74). Socialpedagogiken finns till för att stöda barn med sociala- och psykiska problem, samt barn med fysiska- och psykiska funktionshinder (Madsen 2006 s. 177). Målet är att skolan skall vara ett alternativ för alla barn, även för barn med särskilda behov (Madsen 2006 s. 205). Trots att barnet går i skolan eller ingår i någon annan social gemenskap, behöver det inte betyda att barnet är inkluderat eller känner sig inkluderat (Madsen 2006 s. 177).

4.2 Delaktighet

Delaktighet hör ihop med självbestämmanderätt eller autonomi, och har att göra med hur individen själv uppfattar sina möjligheter till att påverka, samt uttrycka sina åsikter och ta del av sin omgivning (Gustavsson 2004 s. 71-72). Världshälsoorganisationen (WHO) använder sig av klassifikationssystemet ICF (*Internationell klassifikation av funktionsstillstånd, funktionshinder och hälsa*), för att bedöma stödbehovet för personer med funktionsnedsättning (Hallberg & Hallberg 2014 s. 21). Enligt ICF är delaktighet en individs involvering samt engagemang i sin egen livssituation (Molin 2004 s. 65).

Socialpedagogiken strävar efter att den enskilda individen skall kunna uppnå delaktighet i samhället. För att kunna uppnå delaktighet måste individen bli medveten om vilka resurser, som redan finns hos individen och stärka de resurserna. (Cederlund & Berglund 2014 s. 76) Socialpedagogiken tror på att individen själv kan göra något åt sin situation, om individen får hjälp med att upptäcka sina egna resurser (Madsen 2006 s. 171). Detta kan göras genom att arbeta på ett empowermentbaserat arbetssätt (Moula 2009 s. 19).

4.3 Empowerment

Empowerment innebär att hjälpa individen att upptäcka samt utveckla sina styrkor och inta kontroll över sin livssituation (Askheim & Starrin 2007 s. 28, Moula 2009 s. 138). Begreppet empowerment härstammar från det engelska ordet *power*, som kan översättas

till det svenska ordet kraft, styrka eller makt (Askheim & Starrin 2007 s. 18). Ibland används även ordet ”egenmakt” eller ”hjälp till självhjälp” som synonym till begreppet empowerment (Eide & Eide 2006 s. 36, Moula 2009 s. 19). Empowerment handlar om att hitta kraft, styrka och makt hos sig själv (Askheim & Starrin 2007 s. 18), i det här fallet är målet att stöda barnen med funktionsnedsättning i denna process.

Empowerment kan både ses som ett mål, och som den process som är nödvändig för att uppnå målet (Askheim & Starrin 2007 s. 18). Både inre och yttre faktorer kan vara orsaken till de hinder barnet upplever i sin vardag. En inre faktor kan till exempel vara den syn barnet har på sina egna förmågor, medan yttre faktorer kan handla om olika samhällsstrukturer. (Askheim & Starrin 2007 s. 28) Målet är att hjälpa barnet att hitta, samt utveckla både de inre och yttre resurserna hos sig själv. Detta kan göras genom att stöda barnet i att förbättra de kapaciteter som barnet redan har, samt hjälpa barnet att stärka det egna självförtroende. Med andra ord hjälpa barnet att utveckla en mer positiv uppfattning om sig själv. (Askheim & Starrin 2007 s. 27, Moula 2009 s. 19)

Under intervjuerna med barnen, som görs individuellt med varje barn, är tanken att barnet skall uppmuntras till att själv berätta och reflektera kring sin nuvarande situation i skolan. Under intervjun med barnet, stöder Ida barnet att berätta, bland annat med hjälp av AKK, kroppsspråk, öppna frågor och genom att aktivt lyssna. Under samtalet kommer Ida förhoppningsvis att få en inblick i hur barnet upplever sin skolgång, därmed kan Ida hjälpa barnet att bli medveten om de möjligheter och styrkor, som finns hos barnet.

5 METOD

I den här delen av mitt arbete beskriver jag den forskningsmetod, som jag har använt mig av i mitt examensarbete. Jag berättar även hur jag har gått till väga, då jag arbetat med mitt arbete och beskriver de olika skedena, som ingår i genomförandet av mitt examensarbete. I slutet av kapitlet skriver jag om etiska överväganden, som beaktas genom hela arbetets gång.

5.1 Val av metod

Jag har valt att använda mig av produktutveckling, som metod för mitt examensarbete. Till en början funderade jag på att enbart utföra en litteraturstudie, men tänkte att ett verksamhetsinriktat arbete skulle vara mer givande för mig och att den typen av arbete skulle passa mig bättre, eftersom jag tycker om att använda min kreativitet. Jag blev tillfrågad att rita bilder till projektet ”Sedd och hörd – delaktig”. Jag kommer att skapa min produkt i form av olika bildkort. Tanken är att de bildkorten jag ritat skall fungera som en del av arbetsredskapet SASY (Samtal med hjälp av Symboler), som kommer att användas för att intervjua med barn med funktionsnedsättning. Som jag nämnt, så kommer Ida att intervjua, och vi kommer att ha ett kontinuerligt samarbete genom hela examensarbetsprocessen.

Jag hoppas att produkten jag utvecklar kommer att vara till stor användning under intervjuerna och även hjälpa Ida att ta reda på hur delaktiga barnen känner sig i skolan. Det skulle vara fint om bildkorten skulle kunna användas flera gånger och även i framtiden vara till nytta för andra barn. Jag och Ida har tillsammans med vår handledare planerat att jag kommer att rita ett par olika versioner av några bildkort. Några barn och några i personalen i skolan Ruskis kommer att ge feedback på vilken stil på bilderna som tilltalar dem mest. Med hjälp av testbilderna kommer jag att få veta vilken stil på bilderna barnen föredrar. Det är viktigt att involvera barnen i processen, eftersom projektet ”Sedd och hörd – delaktig” handlar om barns delaktighet och syn på skolan. Genom att få veta vad barnen tycker, kommer det att ge mig fler insikter, som stöder samt hjälper mig vidare i produktutvecklingsprocessen.

För att kunna koppla mitt produktutvecklingsarbete till teorin tänker jag samla in material genom att läsa vetenskapliga artiklar samt annan relevant litteratur för det ämne jag undersöker. För att skapa mig en uppfattning om hur jag skall gå till väga för att producera ett verksamhetsinriktat slutarbete, har jag i litteratur skriven av Vilka och Airaksinens (2003, 2009) läst om verksamhetsinriktade slutarbeten.

5.2 Produktutveckling

På yrkeshögskolor kan du utöver de traditionella forskningsmetoderna så som exempelvis intervju och enkät, använda dig av produktutveckling, som metod för ditt examensarbete (Airaksinen 2009 s. 6). Då det gäller att på bästa möjliga sätt handleda och vägleda i praktisk verksamhet samt ordna en verksamhet, är ett verksamhetsinriktat examensarbete ett bra sätt att göra det. Inom ramen för ett verksamhetsinriktat examensarbete finns det flera möjligheter för vilken typ av produkt du kan välja att utveckla. (Vilkka & Airaksinen 2003 s. 9)

Den slutliga produkten för ett verksamhetsinriktat examensarbete kan exempelvis vara, någon form av bok, häfte, mapp, portfolio, cd-skiva, hemsida eller ett evenemang. Det är viktigt att välja vilken typ av produkt du skall utveckla, utifrån vilken målgruppen för arbetet är och samtidigt tänka på vad du vill åstadkomma genom din produkt. I genomförandet av arbetet måste du även ta i beaktande ditt eget utbildningsområde och fundera på vilken arbetslivsrelevansen i arbetet kommer att vara. (Vilkka & Airaksinen 2003 s. 9-10)

Ett verksamhetsinriktat arbete innebär inte enbart att skapa en produkt i praktiken utan även att kombinera det praktiska med att rapportera hur processen av den slutliga produkten har sett ut. Det är viktigt att det finns en tillförlitlig kunskapsgrund i examensarbetet som även är relevant för produkten. (Vilkka & Airaksinen 2003 s. 9-10) Genom att försöka hitta praktiska lösningar till problem i arbetslivet, har du möjligheten att genom ett verksamhetsinriktat examensarbete använda din kreativitet. Du kan få utlopp för din kreativitet genom att förverkliga dina egna idéer samt koppla dem till arbetslivet. (Vilkka & Airaksinen 2003 s. 16-17)

Att skriva dagbok genom hela examensarbetsprocessen kan hjälpa dig att minnas vilka dina tankar och funderingar var i början av processen. Då du i ditt examensarbete skall skriva hur du gått till väga steg för steg, kan det vara bra att redan färdigt ha tillgång till anteckningar om varje del i processen. (Vilkka & Airaksinen 2003 s. 19-20) Vilkka och Airaksinen (2003) menar även att du bör göra en verksamhetsplan på vad du gör, hur du gör det och varför du gör det. Planen skall göras i början av examensarbetsprocessen så

att idén och målen för examensarbetet vid ett tidigt skede lyfts fram, och du är medveten om vilket som är syftet med ditt arbete. (§ & Airaksinen 2003 s. 26)

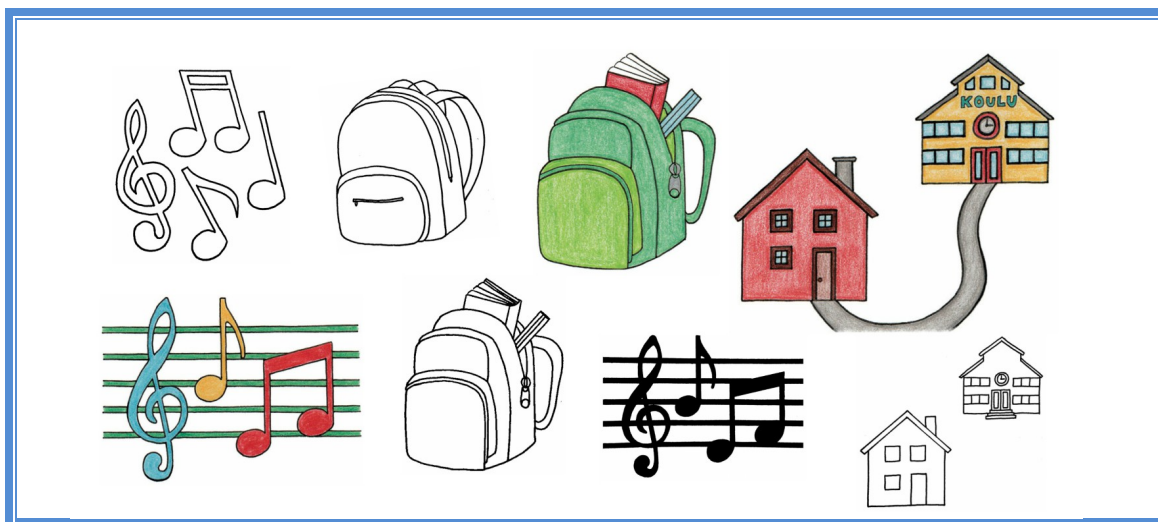
5.3 Processbeskrivning

För att dokumentera min arbetsprocess kommer jag att använda mig av en processdagbok. Vilkkä och Airaksinen (2003 s. 19) rekommenderar att du skriver en processdagbok genom hela examensarbetsprocessen. Dagboken kan bestå av både bilder och text. Eftersom examensarbetet är ett tidskrävande arbete samt en långvarig process, är det viktigt att du redan börjar dokumentera processen då du gör ämnesanalysen till ditt arbete. Ämnesanalys innebär att du funderar över vilket ämne, som skulle vara relevant att skriva om i ditt examensarbete. (Vilkkä & Airaksinen 2003 s. 19, 23)

Enligt Vilkkä och Airaksinen (2003) kan det vara bra att i processdagboken skriva upp alla de idéer du har, gällande vilket ämne du funderar på att skriva om. Efter att du valt ett ämne, är det viktigt att du omsorgsfullt antecknar källorna till alla böcker samt artiklar du hittar om det valda ämnet. Tydliga samt informativa anteckningar gör det lättare för dig att sedan hitta tillbaka till en bra källa som du läst. Vilkkä och Airaksinen (2003) anser även att det är till stor nytta att även anteckna alla idéer du får, samt alla ändringar du gör och även vilka mål du har. (Vilkkä & Airaksinen 2003 s. 20)

Jag visste redan från början att jag ville göra en produkt som slutarbete. Jag är en kreativ person och tycker om att rita. Det var viktigt för mig att skapa en produkt som jag är stolt över och som jag har fått skapa på mina egna villkor. I början av examensarbetsprocessen hade jag svårt att veta vad det var jag ville skapa och det var lutade först åt att jag skulle skapa AKK med hjälp av färdiga bilder, men det kändes som om att jag inte fick vara tillräckligt kreativ och jag ville gärna rita själv. Då jag trodde jag hittat rätt uppdragsgivare efter att jag redan bytt uppdragsgivare en gång, kändes det inte heller helt rätt och det var svårt att komma på vilket behov min uppdragsgivare hade, som samtidigt skulle motsvara mina önskemål.

som är rehabiliteringshandledare i skolan Ruskis. I början av mars bestämde vi en tidpunkt för mötet vi skulle ha i Ruskis. Vi hade ett möte i skolan Ruskis i slutet av mars där jag, Ida och vår handledare deltog. På mötet talade vi om visionen med projektet "Sedd och hörd – delaktig", och bestämde att jag skulle rita tre testkort. Vi bestämde att jag skulle rita korten; "musik", "ta hand om läxor/sina egna saker" och "skolvägen". Av de tre testkorten jag ritade, ritade jag två till tre olika versioner av samma kort.

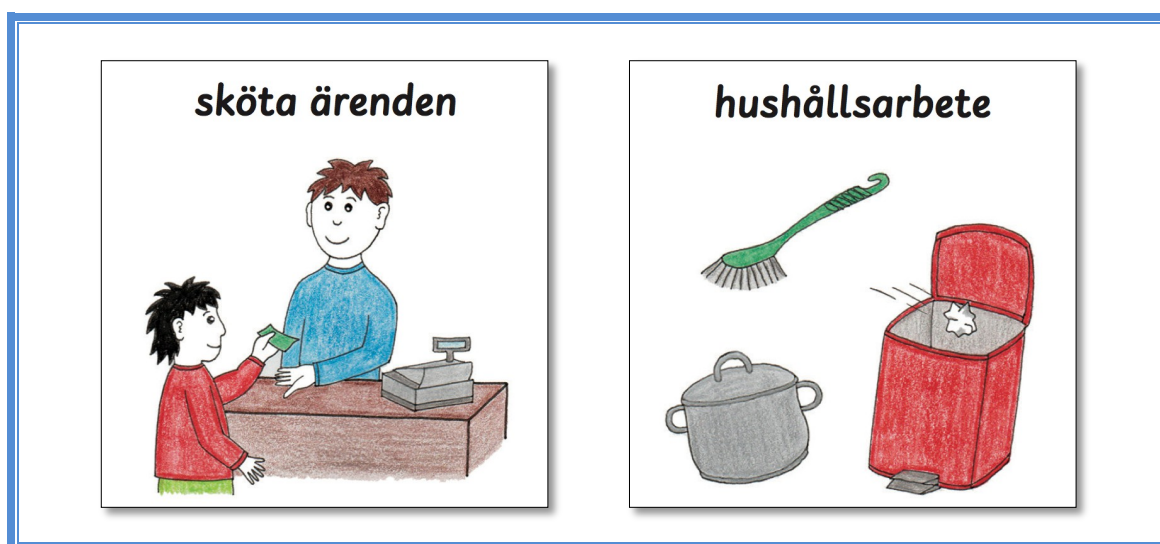
Figur 2. Utvecklandet av testkortet.

Tanken här var att några av barnen, några av lärarna och AKK-handledaren i Ruskis skulle få ge feedback på bilderna, kring vilken stils bilder och färger de föredrog. Vi ville involvera de barnen, som sedan skulle få använda SASY-verktyget, i utvecklingsprocessen och beslutsprocessen av bilderna. Vi ville att barnen skulle få vara med och främja delaktigheten i skolan. Ida frågade barnen och de vuxna vad de tyckte om stilen och färgerna på bilderna, barnen fick alltså vara med i produktutvecklingsprocessen och bestämma hurdan stil bilderna skulle ritas i. Urvalskriterierna för vilka bilder som skulle bli valda var; hur bra bilden motsvarar det begreppet, som bilden föreställer. Andra urvalskriterier var; hur tydlig och förståelig bilden är, det var även viktigt att bilderna skulle vara tydliga för de barn som använder AKK (på testkortet fanns ännu ingen bildtext).

APRIL

I början av april ansökte jag om forskningslov av skolan Ruskis, rektorn i Ruskis beviljade min ansökan. Efter att Ida informerat mig om den feedback hon fått på testbilderna, började jag rita de övriga bilderna. Då jag ritade bilderna utgick jag ifrån SASY-ordlistan, där det stod skrivet vilken bildtext korten skulle ha och en beskrivning på vad det skulle vara på varje kort. Ida och vår uppdragsgivare hade tillsammans skrivit listan, och på basen av utbildningsstyrelsens ordlista och ICF bestämt vilka begrepp, som skulle stå på bildkorten. Ida utbytte även tankar gällande begreppen, med en handledare från Skillas sida (Valteris enhet som har svenska som undervisningsspråk). Målet var att göra begreppen så barnvänliga som möjligt. Ordlistan finns som en bilaga i mitt arbete (Bilaga 3). Då jag började rita var alla begrepp på ordlistan ännu inte fastslagna, så jag började rita de begrepp jag visste att redan var färdigt bearbetade.

Vi kom i slutet av april överens om att deadlinen för bilderna skulle vara den 7 maj och att vi skulle ha ett möte i skolan Ruskis dagen därefter, för att diskutera de färdiga bilderna. Ida bad mig även skicka 6 stycken klara bilder till henne inför ett möte hon, vår uppdragsgivare och Ruskis ergoterapeut skulle ha. Mötet var i början av maj, på mötet jämfördes SASY med COMP-redskapet (=ergoterapeuternas mätredskap). Jag fick även denna dag två nya kort att rita, korten; *"hushållsarbete"* och *"sköta ärenden"*.

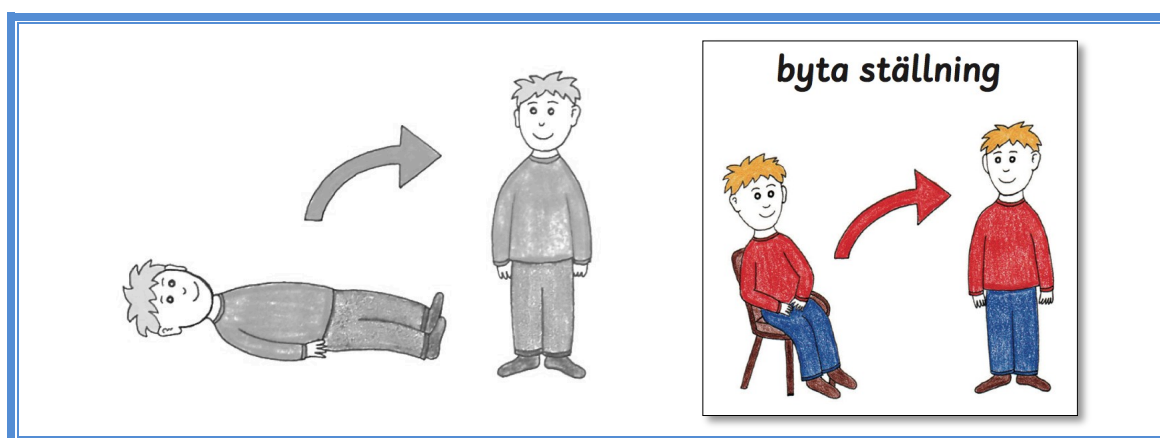

Figur 3. Två nya kort.

Jag har genom hela produktutvecklingsprocessen haft regelbunden kontakt med Ida och hon har informerat mig om allt jag behövt veta om bilderna jag ritat. Jag har även haft e-postkontakt med vår handledare, men eftersom hon och Ida haft daglig kontakt, har Ida oftast informerat mig om information gällande produkten. Vi har tillsammans funderat kring hur jag skall rita bilderna och vilka saker jag måste beakta då jag ritar, det har jag skrivit mer om då jag presenterar min produkt (se kapitel 6). Under produktutvecklingsprocessen har Ida gjort sin fördjupade praktik i skolan Ruskis, därmed har hon haft bra kontakt med vår uppdragsgivare och även haft en personlig kontakt med barnen hon intervjuat med SASY-bildkorten.

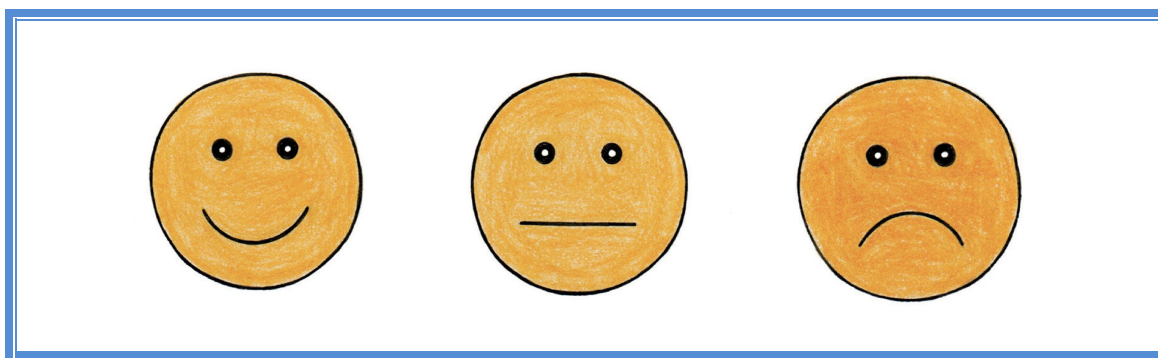
MAJ

Sista kvällen före min deadline förbättrade jag 3 bilder, ritade 1 bild och färgade 59 stycken bilder. Jag blev klar med alla bilderna på bestämt datum, alltså den 7 maj. På mitt andra möte i skolan Ruskis, hade jag med mig alla bilderna, som då var 63 stycken. De som deltog på mötet var jag, Ida, vår handledare och Ruskis grafiska designer. Ruskis grafiska designer lovade hjälpa oss att redigera bilderna, då de var överförda till digital form. Vi kom även överens om att jag på nytt skulle rita kortet *"byta ställning"*. Vi funderade även på vad Ida skulle fråga barnen för frågor gällande vad de tyckte om bilderna. Frågorna Ida frågade av barnen som intervjuades var: *"Vad tycker du om SASY-korten?"*, *"På vilket sätt hjälpte korten dig att berätta det du ville berätta?"* och *"På vilket sätt upplever du att du fått vara med och påverkat din egen skolgång?"*. Dessa frågor var inte en del av intervjun, utan dessa frågor frågades för att ta reda på vad barnen tyckt om bildkorten som metod.

Figur 4. Ny version av kortet *"byta ställning"*.

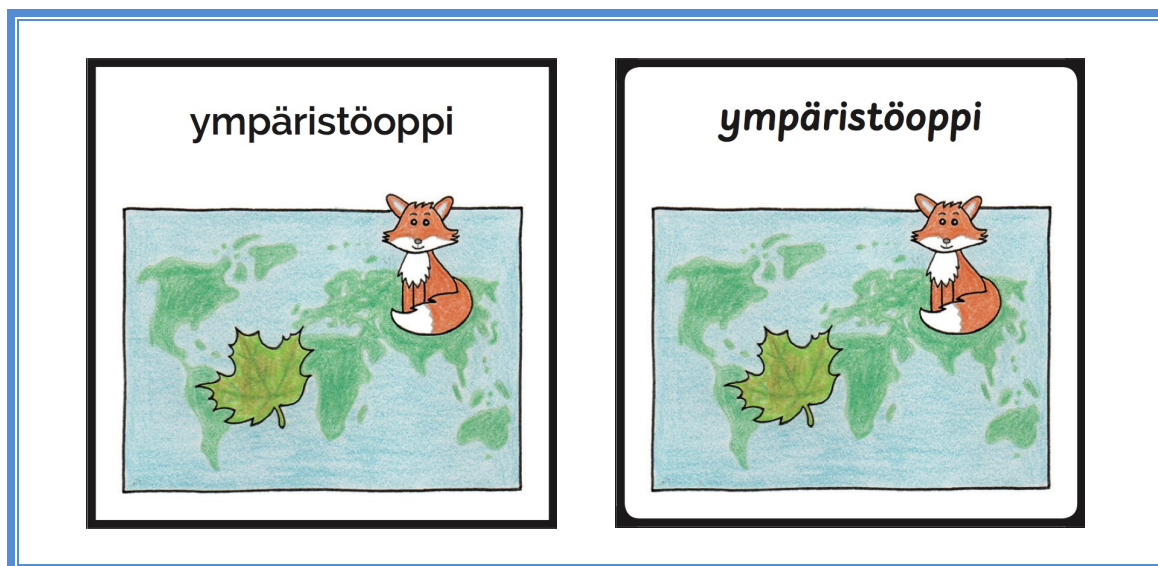
Vi skulle överföra bilderna till digitalform, men skannern på Idas praktikplats (Ruskis) fångar inte upp rätt färger (då jag färgat bilderna med färgpenna), så jag skannade bilderna med min skanner och skickade sedan bilderna till Ruskis grafiska designer. Hon ändrade ännu storleken på bilderna, ljusstyrkan på vissa bilder, satt en svart ram runt dem, skrev in bildtexterna och gjorde ett A3 kollage av alla bilderna. Kollaget kan ni se i mitt examensarbete (se fig. 8). I mitten på maj ritade jag ännu fem bilder till, tre stycken olika smileyn till *Smiley-bottnen* och både texten "KESY" och "SASY". Vi (jag, Ida, vår handledare och Ruskis grafiska designer) funderade ännu tillsammans på designen på collaget i A3 storlek, som innefattar alla bilder. Vi funderade även på vilken font bildtexten skulle ha, det stod mellan två olika alternativ. Det elektroniska materialet av produkten blev klar den 23 maj.

Figur 5. Smiley-bottnen.

Figur 6. Texten "KESY" & "SASY".

Figur 7. Val av font och ram.

Jag ritade sammanlagt 67 stycken kort och tiden var ganska knapp eftersom jag själv gjorde min fördjupade praktik under min produktutvecklingsprocess, och Ida ville hinna intervjua barnen före hennes fördjupade praktik var slut. Det var många sena kvällar efter min praktik som jag satt och ritade, då jag tänker tillbaka på den perioden i mitt liv (förra våren) kändes den intensiv och stressig. Jag har märkt att det verkligen är en lång och brokig process att skapa en produkt. Då jag trott att någonting varit klart, har jag ändå behövt ändra på det, och det har dykt upp nya utmaningar längs hela produktutvecklingsprocessen. Processen har dock varit mycket rolig och lärorik. Ida använde min produkt som planerat, då hon intervjuade sju stycken barn med funktionsnedsättningar i skolan Ruskis gällande deras delaktighet i skolan. Jag har kort sammanfattat den feedbacken på bilderna, som Ida fick av barnen under intervjun (se kapitel 6.1).

Jag kommer till sist att analysera min produktutvecklingsprocess med hjälp av SWOT-analysmetoden. Förkortningen SWOT kommer från engelskans: *Strengths* (styrkor), *Weaknesses* (svagheter), *Opportunities* (möjligheter) och *Threats* (hot) (Atjonen 2015 s. 111). Atjonen (2015) delar in SWOT-analysen i "Styrkor och möjligheter" samt "Svagheter och hot" (Atjonen 2015 s. 97). Jag har dock valt att dela in reflektionerna kring min produktutveckling under rubrikerna "Styrkor" och "Utmaningar". Jag har i tabellen nedan sammanfattat de styrkor jag upplevt med att göra en produktutveckling, samt de utmaningar jag stött på under min produktutvecklingsprocess.

Tabell 1. Styrkor och utmaningar under produktutvecklingsprocessen.

Styrkor	Utmaningar
+ Ett inspirerande arbete	- Kort tid, stressigt och intensivt
+ Nyskapande, ett utvecklingsarbete	- Jag skulle rita samtidigt som jag gjorde min praktik, vilket ledde till tidsbrist
+ Jag får använda mig av min kreativitet	- Ibland svårt att vara nöjd och tro på sig själv
+ Ett praktiskt och konkret arbete	- Vissa bilder måste jag rita på nytt pga. att jag ritat fel med tusch, inte tillräckligt tydlig, fel hårstil m.m.
+ Min produkt kommer till användning	- Krävande att inte rita för detaljerat
+ Stort stöd av och bra samarbete med Ida, någon att utbyta tankar med	- Svårt att färga med färgpenna
+ Kort tid, innebär att jag blev klar snabbt	- Ibland svårt att rita en bild som motsvarar begreppet, så att det blir förståeligt
+ Jag fick göra ett personligt arbete	- Utseendet på personerna på bildkorten
+ Produkten gjordes ganska långt på mina egna villkor	- Trött hand
+ Ida, som redan kände barnen, intervjuade med hjälp av bilderna ritade av mig	- Nya bilder sista veckan före deadline
+ Jag fick färdigt veta vilka bilder jag skulle rita, behövde inte fundera själv	- Inte tid att skriva den skriftliga delen av examensarbetet
+ Bilderna enkla, det gick snabbare	

5.4 Etiska överväganden

Under hela examensarbetsprocessens gång beaktar jag Arcadas riktlinjer för god vetenskaplig praxis. Genom att följa god vetenskaplig praxis under min arbetsprocess innebär det att jag skall undvika förfalskning, fabricering, försummelse, oredlighet, plagiering samt stöld av material. I mitt examensarbete är det särskilt viktigt att tänka på att inte förfälska, fabricera eller försumma någon del av min undersökning. (Arcada 2014 s. 1-3) Förfälskning innebär att ändra slutsatser och forskningsresultat i sitt arbete, fabricera-

ring betyder däremot att du i ditt arbete redogör för falska iakttagelser, som inte gjorts i arbetet. Försummelse i examensarbetet betyder att göra otillräckliga hänvisningar till det material du använder dig av. (Arcada 2014 s. 3)

Jacobsen (2012 s. 32) betonar tre etiska grundläggande krav, som det är viktigt att tänka på i sin undersökning. De tre grundläggande etiska kraven är; krav på att bli korrekt återgiven, informerat samtycke samt krav på skydd av privatliv. Jag kommer att lägga extra mycket fokus på att tänka på två av dessa etiska krav. Att återge fakta korrekt är en relevant del av mitt arbete då jag gör källhänvisningar och får feedback på vad barnen tyckt om bildkorten, medan informerat samtycke är aktuellt då jag ansöker om forskningslov i skolan Ruskis. Min ansökan om forskningslov finns som en bilaga i mitt arbete (Bilaga 1). (Jacobsen 2012 s. 32)

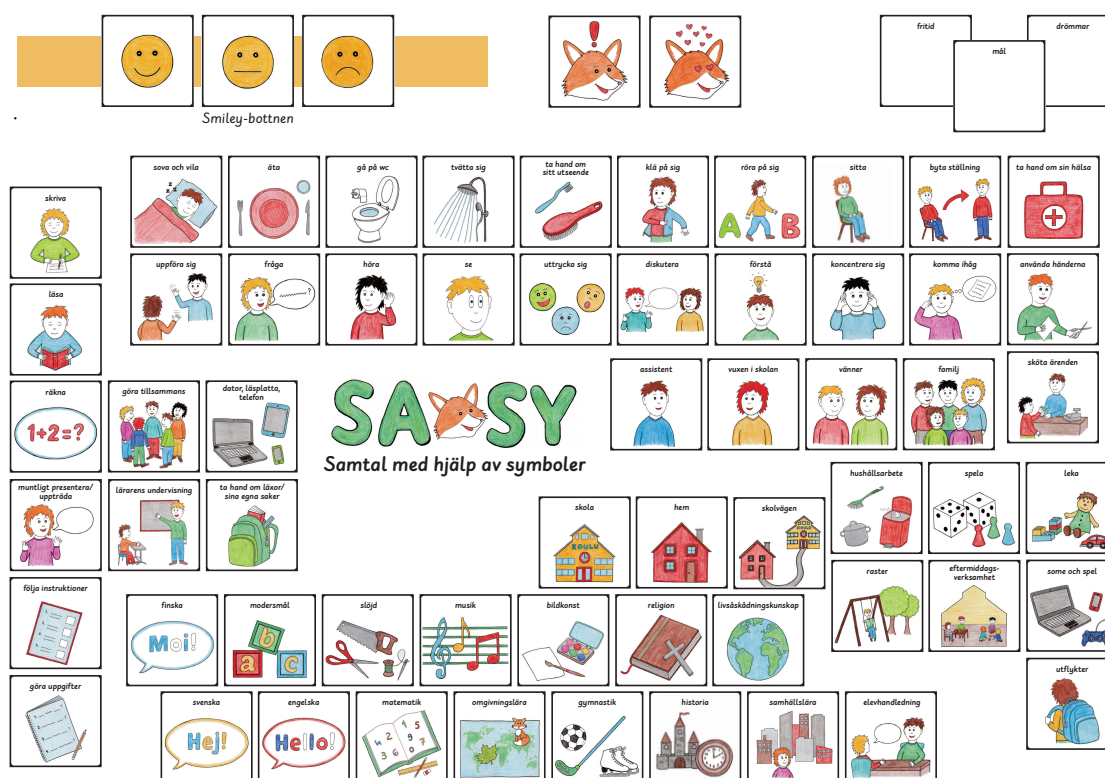
Jacobsen (2012) menar att du skall sträva till att återge fakta på ett komplett sätt samt i dess rätta sammanhang (Jacobsen 2012 s. 37). Det är viktigt att vara noga då du skriver om någon annans text till din egen, du får inte plagiera. Att plagiera innebär att använda en annan persons uttryck samt att gör otydliga eller otillräckliga källhänvisningar. Därmed är det viktigt att skriva ut de fullständiga källorna samt den kompletta informationen till den informationen du använder i ditt arbete. (Vilkka & Airaksinen 2003 s. 78) Vilkka och Airaksinen (2003 s. 72) betonar att du måste fundera noga på vilka källor du väljer då du söker information till din undersökning. Det är därmed viktigt att du är källkritisk. Att vara källkritisk innebär att fundera på källans tillförlitlighet. Ämnen som det redan skrivits mycket olika saker om, kan det vara bra att granska på basen av hur aktuell källan är, kvaliteten av källan, hur trovärdig källan är, samt hur allmänt känd källan är. (Vilkka & Airaksinen 2003 s. 72)

En källa av god kvalitet, som dessutom är aktuell och framställd av en sakkunnig person, är ofta ett säkert val, då det gäller att välja källa. För att veta att källan är skriven av en sakkunnig person kan du granska olika källor och om samma person oftast upprepas i källhänvisningar kan du utgå ifrån att personen är expert inom sitt område. (Vilkka & Airaksinen 2003 s. 72) Som jag tidigare nämnde kan det kan vara bra att välja så nya och aktuella källor som möjligt. Inom de flesta ämnesområdena förändras undersökningdata ständigt och nyare undersökningar baserar sig ofta på hållbar fakta från gamla

forskningarna. Det kan därför vara bra att bekanta sig med källförteckningen för de källor, som du använder, för att se vilka ursprungskällor undersökningen har. (Vilkka & Airaksinen 2003 s. 73)

6 PRODUKT

I detta kapitel kommer jag att presentera min produkt och beskriva hur det har varit att jobba med produkten. Jag kommer att reflektera kring bildkorten och svara på min forskningsfråga, samt berätta vad jag tagit i beaktande under utvecklingsprocessen av bilderna. I slutet av kapitlet utvärderar jag min produkt genom en sammanfattning av Idas, barnens och mina reflektioner kring den slutliga produkten.

Figur 8. Alla bilder jag ritade.

Min forskningsfråga lyder: ”Vilken **kunskap** behövs och vad skall **beaktas** vid skapandet av SASY-bildkort, med målet att främja delaktighet i skolan hos barn med funktions-

nedsättning?”. Jag har delat upp svaret på min forskningsfråga i två delar; vilken kunskap jag behövt och var jag fått den kunskapen ifrån, samt saker jag beaktat då jag ritat bildkorten.

KUNSKAP

Kunskapen jag behövt för att rita bildkorten, har både varit kunskap i form av litteratur om problemområdet, samt kunskap från personer, som varit med och utvecklat produkten. Före jag började min produktutvecklingsprocess, läste jag litteratur om barn med funktionsnedsättning och deras användning av alternativ och kompletterande kommunikation (AKK), samt om hur delaktighet definieras i projektplanen för projektet ”Sedd och hörd – delaktig”. I projektplanen definierades begreppet delaktig enligt följande; barnet skall känna tillhörighet och känna att de egna åsikterna har betydelse, barnet skall få vara delaktig i beslut som berör barnet själv, samt i planering av sin vardag, rehabilitering och skolgång (Valteri-koulu Ruskis 2017). Vid skapandet av bildkorten har jag tänkt på denna definition av delaktighet.

Jag läste om användning av AKK med barn med funktionsnedsättning både inom forskning och inom litteratur som jag använt i min bakgrund för arbetet. Viktiga saker som lyftes fram om AKK-användning med barn med funktionsnedsättning var att AKK är ett bra sätt att stöda språkutvecklingen, ta emot kunskap och förmedla kunskap, samt ett hjälpmedel vid diskussion. AKK kan hjälpa barnet att bli förstådd och även att förstå sig själv, detta kan leda till att barnet känner sig mera självständig och ökar delaktigheten hos barnet (Heister Trygg 2010 s. 14-16). Lärare har ett stort ansvar då det gäller att få barn, som använder sig av AKK, att känna sig delaktiga i skolan och se barnens individuella behov (King & Fahsl 2012 s. 42).

Det är alltså mycket viktigt att lyssna till barnet som är i behov av AKK och ta hänsyn till på vilket sätt barnet i fråga föredrar att kommunicera. Barnen fick vara delaktiga i produktutvecklingsprocessen, samt i beslutsprocessen gällande testkorten barnen fick ge feedback på. Barnen fick även ge feedback på bildkorten under intervjun, samt efter intervjun. Barnen fick tycka till om vad som skulle kunna vara bättre och vad som var bra med bildkorten. Eftersom AKK jag ritat till verktyget SASY skulle fungera som ett in-

dividcentrerat redskap, har bilderna skapas på basen av barnens önskemål, eftersom det oftast är barnen själv, som vet bäst vad som passar för just dem.

I den nya läroplanen belyses barnets delaktighet som en av de centralaste delarna, barnet skall känna sig hörd och uppskattad i skolan, samt få stöd i sitt lärande och välbefinnande. Därmed skall barnets delaktighet genomsyra hela barnets skolgång (Utbildningsstyrelsen 2014 s. 14). Barnet skall enligt sina egna förutsättningar få vara med och planera, utveckla och utvärdera sin egen skolgång (Utbildningsstyrelsen 2014 s. 28). Det har funnits behov av ett verktyg för att tillämpa den nya läroplanen, och utifrån det behovet har projektet ”Sedd och hörd- delaktig” och efterfrågan efter ett verktyg som SASY uppstått. Målet med SASY-bildkorten var att göra det konkret för barnen att vara delaktiga, eftersom det inte funnits verktyg för barn att vara delaktiga i diskussioner, som berör deras skolgång. Min uppgift var då att förverkliga detta i praktiken, genom att skapa bildkorten.

De personer, som bidragit till att bildkortens utseende, är barnen som går i skolan Ruskis, min studiekompis Ida, min handledare, som är rehabiliteringshandledare i Ruskis, några lärare i Ruskis, Ruskis grafiska designer och AKK-handledaren i Ruskis. Alla dessa personer har hjälpt mig med skapandet av bilderna och varit med och funderat hur bildkorten skall göras så tydliga och förståeliga som möjligt, utan för mycket detaljer. Målet med designen på korten var att göra korten passande för alla barn. Begreppen på korten har jag inte varit med och tagit fram, därför kommer jag inte att skriva om vad som beaktats då begreppen sammanställts. Däremot har min uppgift varit att fundera på hur jag skall rita en bild, som motsvarar begreppet på bästa möjliga sätt.

BEAKTATS

Den kunskap jag redan haft sedan tidigare, samt den kunskap jag fått under produktutvecklingsprocessen, har spelat en stor roll till vilka saker jag har valt att beakta då jag ritat bildkorten. Kunskapen jag fått under produktutvecklingsprocessen har hämtats från litteraturen och de personer som varit involverade i produktutvecklingsprocessen. Det fanns en hel del saker, som jag måste beakta, då jag ritade bilderna till intervjuerna med barnen.

Jag funderade på om personerna på bilderna utseendemässigt skulle likna flickor eller pojkar, vi kom fram till att personerna skall vara neutrala och att barnen själv får tolka hur de vill se personerna på bilderna. Då jag talar om vi, talar jag främst om mig, Ida och vår handledare. Vi funderade mycket kring hårstilen på personerna, jag försökte rita två olika hårstilar som skulle kunna tolkas som både en ”flickhårstil” och ”pojkhårstil”. En annan sak som jag funderade på var hurdana ansiktsuttryck personerna skulle ha, vi kom fram till att det skulle vara neutrala, inte se t.ex. ledsna, glada eller förvånade ut. Kläderna, som personerna skulle ha på bilderna, kom vi fram till att skulle vara enkla utan för mycket detaljer. Det var viktigt att bilderna jag ritade skulle vara så tydliga som möjligt.

Vi funderade även på vilken hudfärg personerna på bilderna skulle ha och kom fram till att jag inte alls skulle färga personernas hud. Eftersom vissa av barnen, som skulle använda bilderna kanske sitter i rullstol funderade vi även på om personerna på bilderna skulle stå eller sitta. En annan sak, som jag funderade på, var om man måste se skillnad på vuxen och barn, vi kom fram till att vuxna och barnen kan se likadana ut, men att vuxna kan ritas längre om de är på samma bild som ett barn.

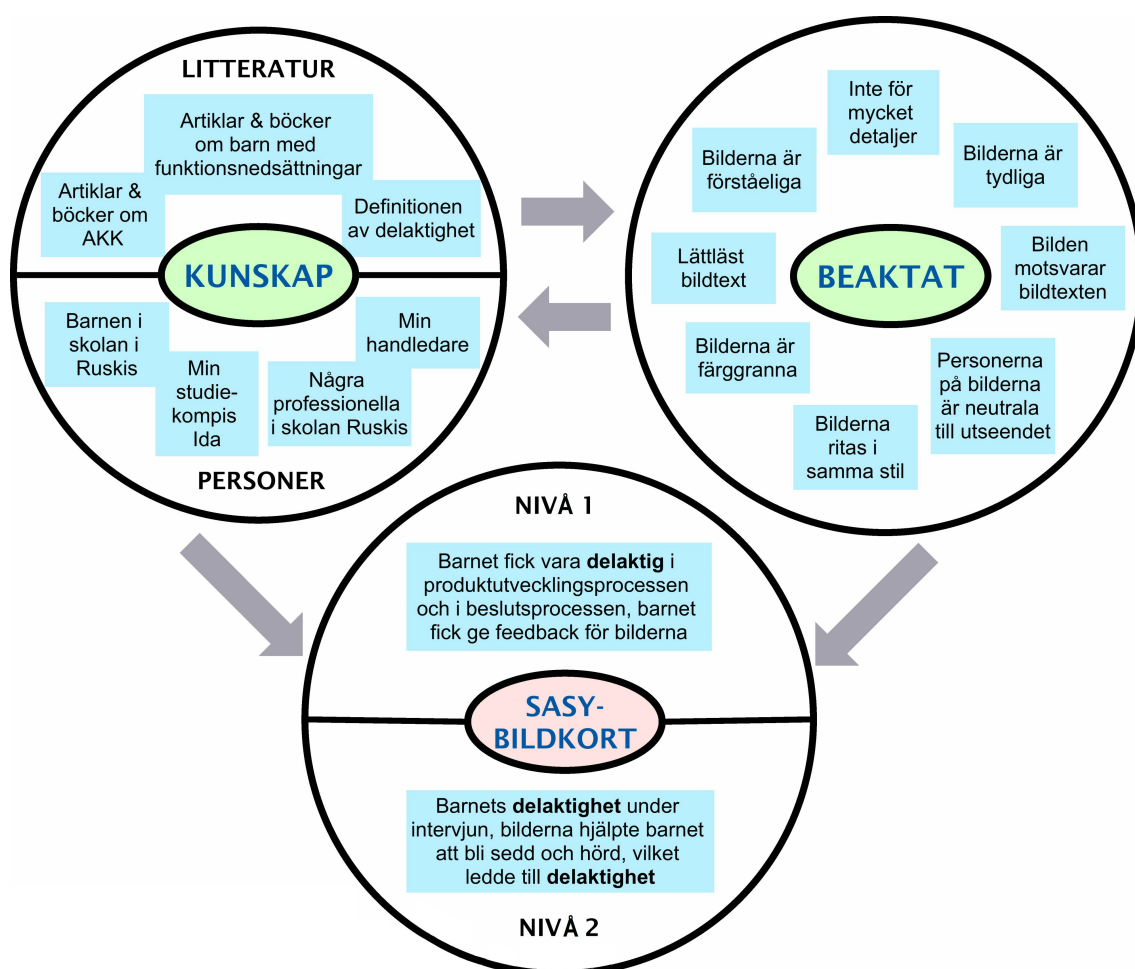
Det var även viktigt att fundera på hur jag skulle rita bilderna så att de på bästa sätt skulle motsvara bildtexten. En annan sak att beakta var att fonten på bildtexten skulle vara lättläst. Vi diskuterade även storleken på bilderna. Jag ritade bilderna i 10 cm x 10 cm och sedan förminskades bilderna, då vi skannade bilderna och gjorde dem digitala. Vi funderade även på vilken penna jag skulle använda, om jag skulle använda tusch- eller färgpenna. Jag använde både tusch- och färgpenna, då jag ritade. Färgerna på bilderna funderade vi även på, vi kom fram till att bilderna skulle vara färggranna. Dessutom strävade jag även efter att rita alla bilder enligt samma stil.

En sammanfattning av hur vi tänkt kring utseendet på bilderna är att det var viktigt att bilderna inte skulle vara för detaljerade, utan att barnet snabbt skulle se vad bilden föreställer, även de barn som använder sig av bara alternativ och kompletterande kommunikation. Personerna på bilderna skulle vara neutrala, så att uppmärksamheten inte skulle rikta sig på personens utseende, utan till själva aktiviteten som personen utförde. Själva begreppen på bilderna skulle även vara aktiviteter och saker som barnen var bekanta

med och kunde känna igen sig i, vi ville att igenkänningsfaktorn skulle vara stor. Om bilderna skulle avbilda saker som barnen var bekanta med skulle de även vara lättare för barnen att berätta och diskussionen skulle bli mer givande. Detta leder till att barnet är delaktig i flera olika områden i sitt liv.

SAMMANFATTNING

Jag vill ännu sammanfatta svaret på min forskningsfråga gällande vilken kunskap jag behövt, samt vad jag beaktat då jag ritat SASY-bildkorten med målet att främja delaktighet hos barn med funktionsnedsättning i skolan. Figuren nedan visar relationen mellan vilken kunskap jag behövt, samt vad jag beaktat vid ritandet av SASY-bildkorten (se fig. 9). Jag har alltså behövt kunskap i form av litteratur om barn med funktionsnedsättning och deras användning av AKK. Dessutom har jag tänkt på hur delaktighet definieras i projektplanen för projektet "Sedd och hörd" – delaktig, då jag skapat min produkt.

Figur 9. Relationen mellan kunskapen jag behövt & vad jag beaktat vid ritandet av bilderna.

Jag har även behövt kunskap av barnen som går i skolan Ruskis, min studiekompis Ida, min handledare, några i personalen i Ruskis. Den kunskap jag fått av dessa personer, tidigare kunskap jag haft, samt kunskap ifrån litteraturen jag läst, har spelat en stor roll då jag valt vad jag skall beakta, då jag ritat bildkorten. Då jag ritat bildkorten har jag funderat på hur bildkorten skall göras så tydliga och förståeliga som möjligt, utan för mycket detaljer. Jag har även funderat på hur jag skall rita bilden så att den motsvarar begreppet på bästa möjliga sätt. Annat jag beaktat är att utseende på personerna på bildkorten skall vara så neutralt som möjligt, samt att alla kort skall ritas enligt samma stil.

Jag anser att jag genom att rita SASY-bildkorten främjat delaktighet i skolan hos barn med funktionsnedsättning på två olika nivåer. För det första då barnen fått vara med i produktutvecklings- samt beslutsprocessen och för det andra då barnen varit delaktiga under intervjun, där bildkorten hjälpte barnen att bli sedda och hörda.

6.1 Utvärdering

Jag kommer att utvärdera min produkt utifrån Idas reflektioner kring intervjuerna, utifrån vad de barnen som blev intervjuade tyckte om korten, samt utifrån mina egna tankar kring min produkt. Jag var inte på plats under intervjutillfällena och kan inte reflektera kring hur användningen av bildkorten såg ut under intervjuerna. Jag har dock diskuterat kring intervjuerna med Ida och fått värdefull information av henne.

Ida märkte att det var viktigt för barnen att få välja kort själva, de som kunde välja kort själva under intervjun, tyckte att de var bra att de fick välja korten helt själva. Barnen som kunde placera ut korten själva på botten tyckte att det var bra att de själva fick göra det. Ida ansåg att bildkorten gestaltade och tydliggjorde uppgiften för barnen. De barn som kan uttrycka sig verbalt, ansåg att de även skulle ha kunnat berätta utan bilder, men att korten hjälpte dem att välja samtalsämne. De barn som inte kan uttrycka sig verbalt tyckte bilderna hjälpte dem att berätta och även att välja samtalsämne. Enligt Ida gav bildkorten en helhetsbild åt barnen av vad de kunde välja att berätta om. Bildkorten stödde alltså alla barn, då de skulle välja vad de ville tala om.

Ida ansåg att det var onödigt att de fanns både kortet "*matematik*" och kortet "*räkna*". Vissa av bilderna tolkades på olika sätt av olika barn, bilderna hade alltså olika betydelse för olika barn. Idas ansåg att de flesta av barnen förstod innebörden av alla kort, medan några inte gjorde det. Ett barn förstod inte kortet "*koncentrera sig*" och kortet "*uttrycka sig*". Alla bilder var alltså inte förståeliga och det var dessutom vissa kort som fattades, t.ex. kortet "*smärta*". Ida ansåg att det var en svaghet att vissa kort fattades, medan möjligheterna med materialet var att de gav mycket värdefull information om barnen. En annan styrka med materialet är att det nu finns en konkret bas att utgå ifrån, då man utvärderar fortsatta stödbehov.

Jag är nöjd med bildkorten jag ritat och anser att slutresultatet av min produkt blev som jag tänkt mig. Jag är glad över att min produkt kom till användning och att SASY-paketet enligt Ida har bra potential att fungera som ett delaktighetsfrämjande verktyg i skolan. Jag hoppas att min produkt även kommer att användas i framtiden och att den kan hjälpa andra barn att bli sedda, hörda och delaktiga i saker, som har att göra med dem själva.

7 DISKUSSION

I detta kapitel reflekterar jag kring mitt metodval samt min produktutvecklingsprocess. Jag sammanfattar resultatet för mitt arbete och kopplar samman det med tidigare forskning och den teoretiska referensramen. I slutet av kapitlet diskuterar jag även kring slutsatserna i mitt arbete och ger förslag på fortsatt forskning, samt sammanfattar mitt arbete.

7.1 Metoddiskussion

Produktutveckling som metod har passat mig bra. Det var givande att göra ett verksamhetsinriktat examensarbete, eftersom jag fått använda mig av min kreativitet, samt göra en produkt, som kan användas i praktiken. Utmaningen med att göra ett verksamhetsinriktat examensarbete, var att det inte fanns så mycket information om hur jag skulle gå tillväga, då jag gjorde denna typ av arbete.

Då jag väl började rita bildkorten märkte jag att det var ytterst tidskrävande att rita varje bild. Även om jag tycker att bilderna blev klara rätt så snabbt, satte jag flera timmer per dag på att rita. Det har varit roligt att få vara med i projektet ”Sedd, hörd – delaktig” och få vara med i ett utvecklingsarbete. Det har varit utmanande att skapa en produkt som passar alla. Målet har ändå varit att skapa en produkt, som kan användas av så många som möjligt.

Den slutliga produkten jag skapat består av 67 stycken bilder, varav 65 av bilderna är bildkort och de resterande två bilderna är texten ”*SASY*” och ”*KESY*”. Jag är nöjd med bilderna jag skapat och produkten blev som jag tänkt mig. Utseendet på bilderna anser jag att blev barnvänliga, med det menar jag färggranna och inte för detaljerade. Jag anser även att alla bilderna jag skapat är ett fungerande paket, eftersom de är ritade i samma stil. Målet var att bilderna skulle vara lättförståeliga och tydliga, samt vara inbjudande och fungera som stöd vid diskussion. På basen av utvärderingen på bildkortet, som jag fått av Ida och barnen, anser jag att jag lyckats rita bilder som bjuder in till diskussion, dock har jag inte lyckats skapa bilder som är lättförståeliga och tydliga för alla barnen, som blev intervjuade.

7.2 Resultatdiskussion

I tidigare forskning belyses det att AKK är viktigt för att barn med funktionsnedsättning skall ha möjlighet till att uttrycka sina känslor och behov, skapa relationer samt känna delaktighet (Chung & Douglas 2014 s. 56). Enligt forskning är det viktigt att alternativ och kompletterande kommunikation används, på basen av vilka behov och resurser barnet har (King & Fahsl 2012 s. 42). Genom att inkludera barnen i produktutvecklingsprocessen fick barnen vara med och bestämma vilken stil på bilderna de föredrar. Barnen fick tycka till om bilderna efter att de använts och under samtalet. Barnen ansåg att bilderna hjälpte dem att berätta, och att det var bra att de fick välja kort själva. Barnen tyckte även att det var bra att de fick placera korten själva på underlaget (Smiley-botten) och de flesta barnen förstod vad alla kort betydde.

I min teoretiska referensram skriver jag att delaktighet hör ihop med självbestämmanderätt, och att delaktighet har att göra med hur individen själv uppfattar sina möjligheter till

att påverka, samt uttrycka sina åsikter och ta del av sin omgivning (Gustavsson 2004 s. 71-72). För att kunna uppnå delaktighet måste individen bli medveten om vilka resurser, som redan finns hos individen och stärka de resurserna. (Cederlund & Berglund 2014 s. 76) Att barnet upptäcker samt utvecklar sina styrkor, och intar kontroll över sin livssituation är en process, eller ett tillstånd som kallas för empowerment (Askheim & Starrin 2007 s. 28, Moula 2009 s. 138). Under intervjuerna med barnen, som gjordes individuellt med varje barn, var tanken att barnet skulle uppmuntras till att själv berätta och reflektera kring sin nuvarande situation i skolan, med hjälp av verktyget SASY. Målet var att få en inblick i hur barnet upplever sin skolgång, samt göra barnet delaktig i saker som har att göra med barnet själv.

Jag vill ännu sammanfatta resultatet i mitt examensarbete. För att kunna svara på min forskningsfråga, var min uppgift att fundera på vilken kunskap jag behöver, samt vad jag skall beakta då jag ritat SASY-bildkorten, med målet att främja delaktighet för barn med funktionsnedsättning i skolan. Kunskapen till min produkt har jag fått från barnen, min studiekompis Ida, professionella i Ruskis och från litteratur. Den kunskapen har i sin tur bestämt vad jag beaktat vid ritandet av bilderna. Jag har beaktat bland annat att bildkorten skall ritas enligt samma stil, vara tydliga, förståeliga, utan för mycket detaljer, samt att utseendet på personerna på bildkorten skall vara så neutralt som möjligt. Dessutom har jag funderat på hur bilden jag ritat på bästa sätt motsvarar bildtexten. Enligt mig främjar SASY-bildkorten delaktighet i skolan hos barn med funktionsnedsättning på två olika nivåer. För det första då barnen fått vara med i produktutvecklings- samt beslutsprocessen och för det andra då barnen varit delaktiga under intervjun, där bildkorten hjälpte barnen att bli sedda och hörda.

7.3 Slutsatser

Jag anser att den AKK jag ritade för redskapet SASY har bra potential att vara en metod för att främja delaktigheten hos barn med funktionsnedsättning i skolan. För bästa resultat och för att delaktighet skall kunna uppnås, är det viktigt att den person som för ett samtal med barnet känner barnet i fråga. Därmed kan personen anpassa SASY-verktyget enligt barnets behov och resurser, till exempel välja sådana kort som är relevanta i barnets vardag och anpassa mängden kort enligt barnets utvecklingsnivå. I den nya läropla-

nen står det att barnets delaktighet skall genomsyra barnets hela skolgång (Utbildningsstyrelsen 2014 s. 14). Dessutom skall barnet utifrån sina egna förutsättningar få vara med och planera, utveckla och utvärdera sin egen skolgång (Utbildningsstyrelsen 2014 s. 28). Produkten jag skapat är ett verktyg, som kan användas för att tillämpa den nya läroplanen.

Jag hoppas att min produkt kommer till användning även i framtiden. Förslag på fortsatt forskning skulle vara att testa verktyget SASY igen, med ännu flera barn. Det skulle vara givande att veta vilka bilder som saknas, och hur man ännu skulle kunna utveckla verktyget. Det finns inte ännu resurser till detta, men ett långsiktigt mål är att materialet i projektet ”Sedd och hörd – delaktig” skall finnas gratis till hands för alla skolor. Materialet skulle då finnas tillgängligt på nätet och gå att printa ut och även vara tillgängligt som en spelversion på pekplatta och dator. Tanken är att spelversionen skulle motivera barnen till att delta i diskussioner och även stöda den nya läroplanen, som bland annat har som mål att utnyttja digitala verktyg i lärmiljön. (Valteri-koulu Ruskis 2017)

Eftersom alla barn har olika behov och resurser, är verktyg SASY utmanande att använda, eftersom det är svårt att anpassa verktyget enligt alla barns behov. Om verktyget skulle finnas som en spelversion i elektronisk form, skulle det finnas fler möjligheter med verktyget. SASY i elektronisk form skulle göra att de inte skulle vara ett lika stort problem för barnet att välja kort själv, idealet skulle vara att barnet bara med blicken skulle kunna välja mellan de olika bildkorten. Det skulle även i elektronisk form vara möjligt att ha flera olika versioner av olika bilder, så att alla skulle förstå innebörden av bilderna. Jag tror att om verktyget SASY skulle finnas tillgängligt som en spelversion, skulle det öppna många nya dörrar, och leda till att ännu flera barn skulle kunna vara delaktiga i saker som har att göra med dem själva, också i skolvärlden.

KÄLLOR

- Airaksinen, Tiina. 2009, *Toiminnallisen opinnäytetyön kirjoittaminen*. Helsinki. Tillgänglig: <https://www.slideshare.net/TiinaMarjatta/toiminnallinen-opinnytyy-tekstin> Hämtad 11.1.2017.
- Arcada, 2014. *God vetenskaplig praxis i studier vid Arcada*. Tillgänglig: https://start.arcada.fi/sites/default/files/dokument/ovriga%20dokument/god_vetenskaplig_praxis_i_studier_vid_arcada_2014.pdf Hämtad 19.2.2017.
- Askheim, Ole Petter & Starrin, Bengt (red.). 2007, *Empowerment i teori och praktik*, Malmö: Gleerups, 234 s.
- Atjonen, Päivi. 2015, *Kehittävä arviointi kasvatusalalla*, Tampere: Kirjokansi, 325 s.
- Cederlund, Christer & Berglund, Stig-Arne. 2014, *Socialpedagogik- pedagogiskt socialt arbete*, Stockholm: Liber AB, 183 s.
- Chung, Yun-Ching & Douglas, Karen H. 2014, Communicative competence inventory for students who use augmentative and alternative communication: a team approach, *Teaching exceptional children*, vol. 47 nr 1, s. 56-68. Tillgänglig: Ebsco Academic Search Elite. Hämtad 6.3.2017.
- Eide, Tom & Eide, Hilde. 2006, *Kommunikation i praktiken - relationer, samspel och etik inom socialt arbete, vård och omsorg*, 1 uppl., Malmö: Liber, 272 s.
- Gustavsson, Anders. 2004, *Delaktighetens språk*, Lund: Studentlitteratur AB, 237 s.
- Hallberg, Ulrika & Hallberg, Lillemor R-M. 2014, *Barn med särskilda behov- en kunskapsöversikt om funktionsnedsättning*, Lund: Studentlitteratur AB, 147 s.

- Heister Trygg, Boel; Andersson, Ida; Hardenstedt, Lisa & Sigurd Pilesjö, Maja. 2009, *Alternativ och kompletterande kommunikation (AKK) i teori och praktik*, 3 uppl., Hjälpmedelsinstitutet: Södra regionens kommunikationscentrum, 224 s.
- Heister Trygg, Boel. 2010, *Graafinen kommunikointi: Eineet, kuvat, symbolit puhetta tukevassa ja korvaamassa kommunikoinnissa*, 2 uppl., Helsingfors: Kehitysvammaisliitto, 150 s.
- Ivy, Sarah E.; Hatton, Deborah D. & Hooper Jonathan D. 2014, Using the picture exchange communication system with students with visual impairment, *Exceptional Children*, vol. 80 nr 4, s. 474–488. Tillgänglig: SAGE Journals Online. Hämtad 6.3.2017.
- Jacobsen, Dag Ingvar, 2012. *Förståelse, beskrivning och förklaring – Introduktion till samhällsvetenskaplig metod för hälsovård och socialt arbete*, 2 uppl., Lund: Studentlitteratur AB, 327 s.
- King, Amie M. & Fahsl, Allison J. 2012, *Supporting social competence in children who use augmentative and alternative communication*, *Teaching exceptional children*, vol. 45 nr 1, s. 42-49. Tillgänglig: Ebsco Academic Search Elite. Hämtad 6.3.2017.
- Lubas, Margaret; Mitchell, Jennifer & De Leo, Gianluca. 2014, User-centered design and augmentative and alternative communication apps for children with autism spectrum disorders, *SAGE Open*, april–juni, s. 1–10. Tillgänglig: SAGE Journals Online. Hämtad 6.3.2017.
- Madsen, Bent. 2006, *Socialpedagogik: Integration och inklusion i det moderna samhället*, Lund: Studentlitteratur, 301 s.
- Moula, Alireza (red.). 2009, *Empowermentorierat socialt arbete*, Lund: Studentlitteratur AB, 267 s.

- Patel, Runa & Davidson, Bo. 2011, *Forskningsmetodikens grunder – att planera, genom-föra och rapportera en undersökning*, 4 uppl., Lund: Studentlitteratur AB, 149 s.
- Rabideau, Lindsey K.; Stanton-Chapman, Tina L. & Brown, Tiara S. 2016, Discrete trial training to teach alternative communication: a step-by-step guide, *Young exceptional children*, s. 1-14. Tillgänglig: SAGE Journals Online. Hämtad 6.3.2017.
- Utbildningsstyrelsen. 2014, *Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen*. Tillgänglig:
http://www.oph.fi/download/166434_grunderna_for_laroplanen_verkkojulkaisu.pdf Hämtad 2.9.2017.
- Valteri-koulu Ruskis. 2017, *Nähty, kuultu, osallinen - Työkaluja lapsilähtöiseen keskusteluun koulussa*. Opublicerad projektplan.
- Valteri. 2017a, *Valteri*. Tillgänglig: <https://www.valteri.fi/sv/valteri-2/> Hämtad 16.5.2017.
- Valteri. 2017b, *Tjänster*. Tillgänglig: <https://www.valteri.fi/sv/tjanster/> Hämtad 16.5.2017.
- Valteri. 2017c, *Ruskis*. Tillgänglig: <https://www.valteri.fi/sv/skola/ruskis-2/> Hämtad 16.5.2017.
- Vilkka, Hanna & Airaksinen, Tiina. 2003, *Toiminnallinen opinnäytetyö*, Jyväskylä: Tammi, 168 s.
- Williams, Pia & Sheridan, Sonja (red.). 2011, *Barns lärande i ett livslångt perspektiv*, Stockholm: Liber AB, 262 s.

BILAGOR

Bilaga 1: *Ansökan om forskningslov*

TUTKIMUSLUPAHAKEMUS OPINNÄYTETYÖHÖN

6.4.2017

Haen lupaa tehdä opinnäytetyöni Ruskikselle.

1. TUTKIMUSLUVAN HAKIJA

Nimi: Juni Lönnfeldt
Osoite: Merivalkama 8 D 41, 02320 ESPOO
Puhelinnumero: 0415 483 041
Sähköpostiosoite: juni.lonnfeldt@arcada.fi
Oppilaitos ja koulutusohjelma: Arcadan Ammattikorkeakoulu, Sosionomi

2. OPINNÄYTETYÖN OHJAAVA OPETTAJA

Nimi: Eivor Söderström
Sähköpostiosoite: eivor.soderstrom@arcada.fi
Oppilaitos ja ammatti: Arcadan Ammattikorkeakoulu, sosiaalialan opettaja

3. TUTKIMUS

Opinnäytetyön alustava nimi:	<i>Kuvasymbolit apuvälineenä osallistumisen tueksi vammaisille lapsille - Toiminnallinen opinnäytetyö</i>
Tutkimuksen tavoitteet:	Opinnäytetyöni tavoitteena on kehittää kuvasymboleita jotka tukevat sekä mahdollistavat osallistumisen vammaisille lapsille koulussa. Tarkoitus on että kuvasymboleita käytetään apuvälineenä lapsien haastattelussa. Tavoitteena olisi että kuvasymbolit mahdollistaisivat haastattelun lapsen omalla tasolla. Haastattelussa kuvasymboleiden avulla otettaisiin selvää miten lapsi kokee oman osallistumisensa koulussa ja mitkä ovat lapsien omat kokemukset ja toiveet osallistumisen parantamiseksi.
Tutkimusongelma:	Minun tutkimuskysymykseni on: <i>Miten KESY-kuvasymbolit mahdollistavat osallistumisen vammaisille lapsille koulussa?</i>
Opinnäytetyön menetelmät:	Opinnäytetyössäni käytän toiminnallista tutkimusmenetelmää, tarkoittaen sitä, että itse luon tuotteen, tässä tapauksessa tuotteeni on kuvasymbolit jotka piirrän itse. Kuvasymbolit jotka piirrän ovat osa työkalu KESY:ä (Kehityskeskustelua Symbolien avulla) joka on ydin hankkeessa <i>Nähty, kuultu, osallinen</i> . Kerätykseni teoreettisen taustan tuottamani varten luen artikkeleita, kirjoja ja Ruskiksen omaa materiaalia liittyen vammaisiin lapsiin, osallistumiseen ja kuvakommunikointiin.
Opinnäytetyön arvioitu valmistumisaika:	Joulukuussa 2017.

SMILEY-BOTTNENS ANVISNINGAR

MÅL:

SASY- materialet (samtal med hjälp av symboler) är ett barncentrerat redskap för samtal i skolan. Samtalen kan vara utvärderingssamtal, utvecklingssamtal, planering av läsåret osv. Målet är att stöda kommunikationen med hjälp av bild- och symbolspråk. Målet med samtalen i skolan är att diskutera i huvudsak elevens skolgång med eleven och vårdnadshavaren. Det kan också framkomma sådant som händer hemma och annat som är aktuellt för eleven. I samtalet är det viktigt att växelverka med respekt genom att lyssna och spegla det eleven säger. Det är också viktigt att fokusera på det eleven anser vara betydelsefullt och ge mindre uppmärksamhet åt det mindre betydelsefulla. Med hjälp av *Smiley-bottnen* och *bildkorten* kan man bearbeta sådant som berör skolgången, lärande, välmående och funktionsförmågan. Smiley-bottnen och bildkorten möjliggör att eleven kan uttrycka sig utan ord. Med hjälp av dessa kan eleven aktivt påverka utvärderingsprocessen i stället för att sitta vid sidan om och lyssna när vuxna pratar. Man kan ha ett samtal med hjälp av Smiley-bottnen och bildkorten före det gemensamma samtalet med vårdnadshavaren eller under samtalet då vårdnadshavaren är närvarande. Om eleven inte vill att vårdnadshavaren skall delta i diskussionen så är vårdnadshavarens roll att observera då eleven och den professionella för en diskussion med hjälp av Smiley-bottnen och bildkorten.

FÖRE SAMTALET:

1. Det bestäms i klassen vem som har samtalet med eleven. I en idealsituation får eleven välja det själv.
2. Den professionella väljer relevanta kort att ta med sig till samtalet. (t.ex. tar inte med sig finska – kortet om eleven inte läser finska). Hen tar också med sig telefon/kamera att fota bottnen med och till exempel post-it lappar så man kan tillägga något vid behov som inte finns på bildkorten.

SAMTALETS GÅNG:

1. Om det är frågan om en yngre elev kan man också presentera Smiley-botten som ett spel. Man kan fråga: Vill du spela med mig? Man kan också ta med sig t.ex. ett mjukisdjur som föreställer en räv och föreslå åt eleven att man kan också berätta för räven.
2. Den professionella presenterar idén med Smiley- botten och breder ut bildkorten framför eleven. Det är viktigt att eleven har kontrollen över korten och att botten är framför hen. Den professionella uppmuntrar eleven att placera korten enligt hur hen själv tänker och tycker. Man kan också placera korten mitt i mellan smilisarna. Vid behov så klargör den professionella vad eleven menar och antecknar det.
3. Eleven börjar placera bilder på botten. Den professionella bekräftar med några kommentarer. Till exempel: Du tycker visst om raster. Vad brukar du oftast göra på rasterna? Med vem leker du? Du tycker visst inte om att skriva. Vad är det som är svårt med det?
4. I slutet kommenterar den professionella helheten och frågar om vårdnadshavaren skulle ha lagt korten ungefär lika (om man gjort detta med eleven ensam på förhand så frågar man detta sen när man går igenom det tillsammans). Man diskuterar om sådant som kommer upp.
5. Eleven kan lägga om hen vill ett utropstecken-kort eller ett hjärta-kort bredvid det kort man vill att skall få extra uppmärksamhet eller det kort man tycker bäst om.
6. Den professionella frågar om eleven undrar något eller om någonting har blivit onämnt.
7. På basen av hur korten är placerade så funderar man ut mål för läsåret som redan har påbörjat. Det är viktigt med tanke på elevens lärande att eleven kan påverka sina mål. Till exempel: Jag minskar på min speltid. Jag satsar mera på matematiken. Jag tar hand om mina läxor.
8. Efter att eleven har placerat alla kort hen vill på botten så tar man en bild av den så man kan använda sig av den igen senare.

SASY-ORDLISTA

FUNKTIONSFÖRMÅGA OCH VÄLMAENDE:

- sova och vila
 - äta
 - gå på wc
 - tvätta sig
 - ta hand om sitt utseende (t.ex. tvätta tänderna, borsta håret, lägga deodorant)
 - klä på sig
 - röra på sig
 - sitta
 - byta ställning
 - ta hand om sin hälsa (t.ex. mediciner, stretchningar, trafikvett)
 - använda händerna
 - sköta ärenden (t.ex. gå till butiken eller biblioteket)
-
- uppföra sig (hälsa, vänta, tacka osv.)
 - fråga
 - höra
 - se
 - uttrycka sig (t.ex. känslor och tankar)
 - diskutera
 - förstå
 - komma ihåg
 - koncentrera sig
-
- hushållsarbete (t.ex. städa upp efter sig)
 - some och spel (social media och t.ex. datorspel)
 - spela
 - leka
 - utflykter
-
- vänner
 - familj
 - vuxen i skolan (t.ex. vem är viktig eller vem kommer man inte överens med)
 - assistent (t.ex. personlig assistent eller stödperson)
 - skolvägen
 - eftermiddagsverksamhet
 - raster
 - hem
 - skola

Bilaga 3/2(2):

LÄRANDE:

- skriva
- läsa
- räkna
- göra uppgifter
(planera, genomföra, slutföra)
- göra tillsammans (t.ex. grupp-
arbete, att ta andra i beaktande)
- muntligt presentera/uppträda
- lärarens undervisning
- ta hand om läxor/
sina egna saker
- följa instruktioner
- dator, läsplatta, telefon
(att lära sig med hjälp av dem)

ÄMNER:

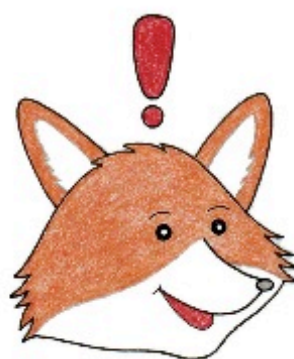
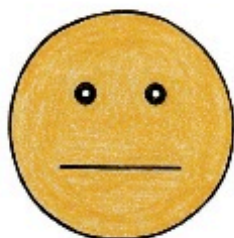
- modersmål
- finska
- svenska
- engelska
- matematik
- musik
- slöjd (teknisk och textil)
- gymnastik
- omgivningslära
- religion
- livsåskådningskunskap
- bildkonst
- samhällslära
- historia
- elevhandledning

TOMMA KORT:

- drömmar
- mål
- fritid (de här korten är tomma och man kan vid behov på t.ex. en post-it lapp
skriva vad eleven gör på fritiden eller vad hen har för drömmar/mål och sedan
limma lappen på kortet)

EXTRA KORT:

- en räv som har hjärtan som ögon och hjärtan omkring sig
(vad man tycker jätte mycket om)
- en räv med ett utropstecken ovanför sitt huvud
(vad vuxna måste uppmärksamma mera)

vänner

skriva

koncentrera sig

förstå

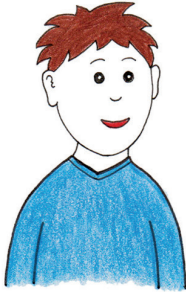
höra

vuxen i skolan

assistent

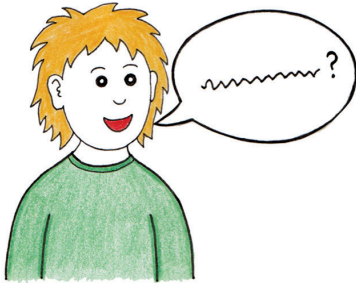
läsa

klä på sig

fråga

**munligt presentera/
uppträda**

komma ihåg

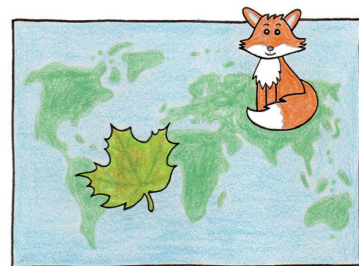
använda händerna

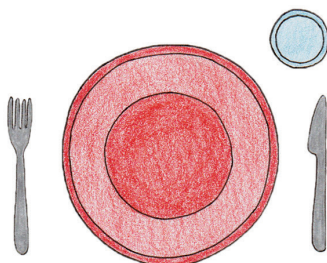
utflykter

omgivningslära

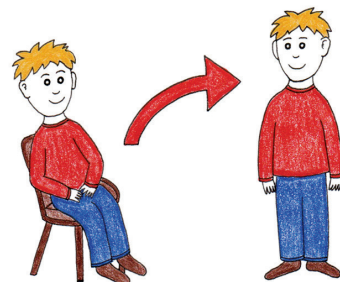
äta

**ta hand om läxor/
sina egna saker**

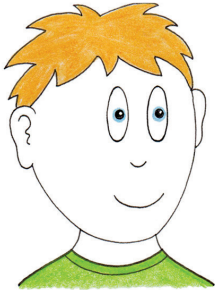
byta ställning

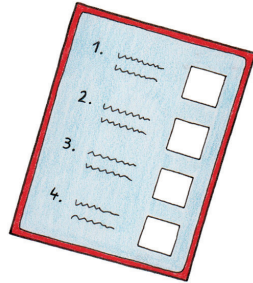

se

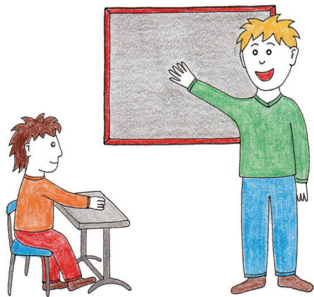
följa instruktioner

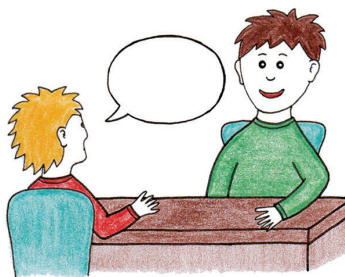
ta hand om sin hälsa

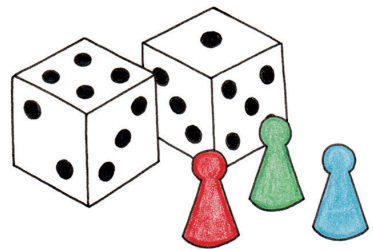
lärarens undervisning

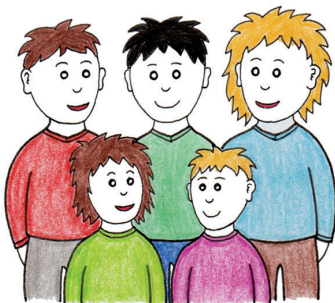
elevhandledning

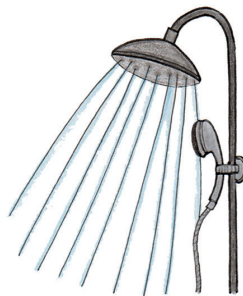
spela

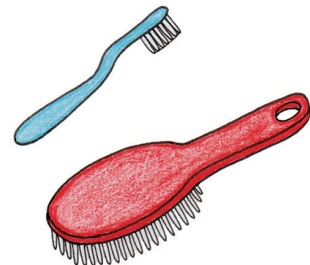
familj

tvätta sig

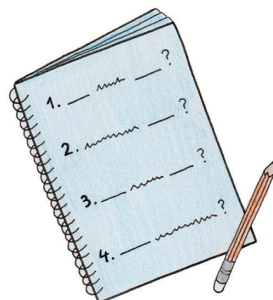
ta hand om
sitt utseende

some och spel

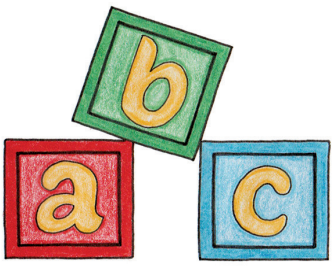
göra uppgifter

dator, läsplatta,
telefon

Bilaga 4/6(6):

<p>religion</p> 	<p>raster</p> 	<p>gå på wc</p>
<p>göra tillsammans</p> 	<p>samhällslära</p> 	<p>modersmål</p>
<p>fritid</p>	<p>drömmar</p>	<p>mål</p>